

Terezín v kontextu evropských dějin II

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

Terezín v kontextu evropských dějin II.....	1
1 Vzdělávací program a jeho pojetí.....	4
1.1 Základní údaje	4
1.2 Anotace programu.....	5
1.3 Cíl programu	5
1.4 Klíčové kompetence a konkrétní způsob jejich rozvoje v programu.....	6
1.5 Forma	6
1.6 Hodinová dotace	6
1.7 Předpokládaný počet účastníků a upřesnění cílové skupiny.....	6
1.8 Metody a způsoby realizace	6
1.9 Obsah – přehled tematických bloků a podrobný přehled témat programu a jejich anotace včetně dílčí hodinové dotace	7
1.10 Materiální a technické zabezpečení	10
1.11 Plánované místo konání	11
1.12 Způsob realizace programu v období po ukončení projektu.....	11
1.13 Kalkulace předpokládaných nákladů na realizaci programu po ukončení projektu	11
1.14 Odkazy, na kterých je program zveřejněn k volnému využití.....	12
2 Podrobně rozpracovaný obsah programu.....	13
2.1 Tematický blok č. 1 (Cesta do Terezína) – počet hodin: 2.....	13
2.2 Tematický blok č. 2 (Pevnost Terezín) – počet hodin: 2.....	16
2.3 Tematický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin) – počet hodin: 2.....	17
2.4 Tematický blok č. 4 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2	20
2.5 Tematický blok č. 5 (Pevnostní nemocnice) – počet hodin: 3	22
2.6 Tematický blok č. 6 (Tajemství terezínských domů II) – počet hodin: 1	26
2.7 Tematický blok č. 7 (Cesta k porozumění pevnosti) – počet hodin 4.....	28
3 Metodická část	33
3.1 Metodický blok č. 1 (Cesta do Terezína) – počet hodin: 2	33
3.2 Metodický blok č. 2 (Pevnost Terezín) – počet hodin: 2	36
3.3 Metodický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin) – počet hodin: 2	39
3.4 Metodický blok č. 4 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2	42
3.5 Metodický blok č. 5 (Pevnostní nemocnice) – počet hodin: 3	44
3.6 Metodický blok č. 6 (Tajemství terezínských domů II) – počet hodin: 1	49
3.7 Metodický blok č. 7 (Cesta k porozumění pevnosti) – počet hodin 4	49
4 Příloha č. 1 – Soubor materiálů pro realizaci programu.....	57
5 Příloha č. 2 – Soubor metodických materiálů	57
6 Příloha č. 3 – Závěrečná zpráva o ověření programu v praxi	58

7 Příloha č. 4 - Odborné a didaktické posudky programu	58
8 Příloha č. 5 - Doklad o provedení nabídky ke zveřejnění programu	58
9 Nepovinné přílohy	58

1 Vzdělávací program a jeho pojetí

1.1 Základní údaje

Výzva	Budování kapacit pro rozvoj škol II
Název a reg. číslo projektu	Terezín – centrum propojení formálního a neformálního vzdělávání CZ.02.3.68/0.0/0.0/16_032/0008170
Název programu	Terezín v kontextu evropských dějin
Název vzdělávací instituce	Terezín – město změny, z.s.p.o.
Adresa vzdělávací instituce a webová stránka	Velká Hradební 3118/48, 400 01 Ústí nad Labem www.projekt-terezin.cz
Kontaktní osoba	Vendula Bláhová, Dis.
Datum vzniku finální verze programu	29. července 2022
Číslo povinně volitelné aktivity výzvy	4
Forma programu	Prezenční
Cílová skupina	Žáci středoškolských oborů zakončených maturitní zkouškou, skupina max. 30 účastníků
Délka programu	16 hodin
Zaměření programu (tematická oblast, obor apod.)	<p>Spolupráce škol, školských zařízení a ostatních organizací a institucí jako center vzdělanosti a kulturně-společenského zázemí v obci, spolupráce škol a školských zařízení s knihovnami, muzei a dalšími organizacemi a institucemi, vytváření atraktivní nabídky akcí a programů zacílených na děti a mládež kulturními a pamětovými institucemi na venkově a v menších obcích, využívání potenciálu sítě knihoven a případně i jiných kulturních institucí jako přirozených komunitních center v obcích.</p> <p>Poznávání tradic a kultur a uchování si vztahu k vlastní identitě, kultuře, tradicím a jazyku a podpora zájmu dětí a mládeže o specifika vlastního regionu, včetně tradic a zvyků většinové společnosti i sociálních, etnických a kulturních menšin, podpora vzdělávacích projektů zaměřených na poznávání historie, tradic</p>

	a kultury.
Tvůrci programu	Mgr. Jiří Hofman, Ph.D., Mgr. Šimon Krbec
Odborný garant programu	Mgr. Jiří Hofman, Ph.D.
Odborní posuzovatelé	
Specifický program pro žáky se SVP (ano x ne)	Ne

1.2 Anotace programu

Vzdělávací program „Terezín v kontextu evropských dějin II“ je zaměřen na propojení obvyklé látky dějepisu a společenských věd věnujících se událostem a fenoménům 18. – 20. století. Nově vytvořený program je prezentován formou „malých a konkrétních“ dějin jednoho města, kterým je pevnost Terezín. Program umožňuje kriticky přemýšlet o obecných dějinných tématech, jako např. o tereziánských a josefínských reformách na příkladu vzniku tereziánské pevnosti na konci 18. století nebo o tragických důsledcích nacistické genocidní politiky na příkladu tranzitního tábora a ghetta Terezín. Program je založen na výuce a získání informací v Muzeu Terezína, expozici Centra studií genocid Terezín, využití a prohlídce digitalizovaného 3D modelu tereziánské pevnosti ve virtuální realitě, skupinové diskusi nebo badatelské práci přímo v prostoru pevnostního města. Program navazuje na variantu vzdělávacího programu pro 8. – 9. ročník ZŠ, který dále rozvíjí a prohlubuje. V případě, že účastníci programu první variantu neabsolvovali, mohou využít pro doplnění znalostí výukové materiály.

1.3 Cíl programu

Hlavním cílem programu je propojit formální a neformální vzdělávání a zároveň plnohodnotně rozvíjet klíčové kompetence účastníků v rámci zvolených tematických oblastí.

Specifickým cílem výukového programu je přiblížit účastníkům velké dějiny českých zemí i Evropy na příkladu osudů jednoho malého městečka (v tomto případě Terezína). Obecné teze „velkých dějin“ je tak možné sledovat na proměňující se funkci daného místa, čímž je historický kontext pro účastníky mnohem lépe srozumitelný a pochopitelný.

Cílem vzdělávacího programu je zároveň podnítit zájem účastníků o dějiny 18. – 20. století a specifickou historii pevnostního města Terezín, které patří mezi nejznámější památky a historická místa v ČR a je známé po celém světě. Prostřednictvím atraktivní nové formy vzdělávání, která spočívá v kontextualizaci dějin konkrétního místa do rámce tzv. velké historie prezentované na školách, žáci středních škol získají nové znalosti, které jim pomohou lépe porozumět historii 18. – 20. století a přechodu středoevropského prostoru z tradiční v moderní společnost.

1.4 Klíčové kompetence a konkrétní způsob jejich rozvoje v programu

- **Komunikace v mateřském jazyce:** program je připraven a praktická výuka probíhá výhradně v českém jazyce.
- **Schopnost práce s digitálními technologiemi:** program je obecně zaměřen na využívání digitálních technologií a je připraven v digitální podobě; žáci pracují s moderními technologiemi.
- **Schopnost učit se:** program podporuje učení se formálním i neformálním způsobem, což má za cíl zvýšit zájem o danou látku a schopnost zapamatovat si učivo mnohem déle, než tomu bývá u výhradně formální výuky.
- **Sociální a občanské schopnosti:** aktivity projektu přispívají k týmové práci, k seznámení se společenskými, kulturními a historickými tématy, a také ke zvýšení tolerance a respektu k historickým událostem apod.
- **Smysl pro iniciativu a podnikavost:** významná část programu je přímo zaměřena na rozvoj iniciativy účastníků, kteří si informace na zadaná témata zjišťují sami v terénu nebo v on-line prostředí prostřednictvím konkrétních pracovních úkolů.
- **Kulturní povědomí a vyjádření:** seznámení se s historií a kulturou místa i celé oblasti přispívá ke zvýšení kulturního povědomí zapojených cílových skupin. Terezín jako vojenská pevnost staré monarchie zároveň býval místem vzájemného prolínání kultur a soužití různých národů i náboženství celé (přínejmenším) střední Evropy. Současně se také za druhé světové války stal symbolem toho, kam může vést naopak netolerance a xenofobie.

1.5 Forma

Tematický blok č. 1 „Cesta do Terezína“ probíhá v terénu formou výkladu během tematické vycházkové cesty z nádraží Bohušovice nad Ohří do Muzea Terezína (Retranchement 5). Tematický blok č. 2 „Pevnost Terezín“ je koncipován jako výuka v prostorách Muzea Terezína a jako prohlídka opevnění a podzemních prostor Hlavní pevnosti. Tematický blok č. 3 „Terezín v kontextu dějin“ probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín. Tematické bloky č. 4 a 6 („Tajemství terezínských domů“ I a II) jsou založeny na samostatné badatelské práci účastníků v prostorách pevnosti Terezín a jejích institucí a následně prezentaci výsledků skupinové práce. Tematický blok č. 5 „Pevnostní nemocnice“ probíhá formou prohlídky, výkladu a diskuse v prostorách dnes opuštěného objektu Vojenské nemocnice. Tematický blok č. 7 „Cesta k porozumění pevnosti“ je založen na výkladu, diskusi, prohlídce části expozic a práci s digitalizovaným modelem v prostorách Centra studií genocid Terezín.

1.6 Hodinová dotace

16 hodin (1 vyučovací hodina = 45 minut)

1.7 Předpokládaný počet účastníků a upřesnění cílové skupiny

Skupina max. 30 žáků středoškolských oborů zakončených maturitní zkouškou

1.8 Metody a způsoby realizace

Účastníci mají možnost si vyzkoušet nové metody, které byly vytvořeny díky propojení formálního a neformálního vzdělávání, a pilotně ověřeny v praxi. Výuka probíhá jak v rámci formálního vzdělávání na školách (přípravou na vzdělávací program), tak přímo v terénu v Terezíně v rámci neformálního vzdělávání. Žáci diskutují ve skupinkách a samostatně plní vybrané badatelské úkoly v prostorách Terezína. Zároveň mají možnost si díky virtuální realitě zpřítomnit historické a dějinné události Terezína. Virtuální realita prohlubuje zážitek, protože žáci a studenti (účastníci vzdělávacích programů) se mohou dívat na obrázky či absolvovat virtuální prohlídku pevnosti.

1.9 Obsah – přehled tematických bloků a podrobný přehled témat programu a jejich anotace včetně dílčí hodinové dotace

Tematický blok č. 1 (Cesta do Terezína) – počet hodin: 2

„Cesta do Terezína“ vede z vlakového nádraží Bohušovice nad Ohří pěšky až do muzea v objektu Retranchementu 5 (Muzeum Terezína). Tematický blok je zaměřen na zpřítomnění dějinných událostí od založení pevnosti Terezín až do období druhé světové války a základní představení proměňující se funkce terezínské pevnosti. Nádraží Bohušovice nad Ohří bylo postaveno jako železniční stanice pro pevnost Terezín a až do vybudování železniční vlečky do terezínského ghetta za druhé světové války sloužilo jako výchozí bod pro přesuny vojáků během prusko-rakouské války v roce 1866. Prošly tudy generace terezínských obyvatel a vojáků terezínské posádky, desetitisíce válečných zajatců i internovaní civilní obyvatelé během první světové války. Na počátku období ghetta pro židovské vězně za druhé světové války byla cesta z Bohušovic do Terezína využívána německými okupanty pro nedobrovolné přesuny transportů Židů. Cílem tematického bloku je prožít onu „cestu do pevnosti“ a získat základní představu o proměňující se funkci a rozsahu terezínské pevnosti v průběhu její více než 200 leté existence.

Téma č. 1 (Pevnostní nádraží) – časová dotace: 30 minut

Cílem této části je přímo na bohušovickém nádraží připomenout, proč zde bylo nádraží založeno a k čemu sloužilo (válka v roce 1866).

Téma č. 2 (Velká válka) – časová dotace: 30 minut

Cílem této části je připomenout přesuny vojáků i civilistů po „cestě do Terezína“ v letech 1914 – 1918 během první světové války. Zvláště vojenské transporty směřující na frontu a z druhé strany transporty internovaného rusínského obyvatelstva z Haliče a desetitisíců válečných zajatců (téma je prezentováno u Bohušovické kotliny).

Téma č. 3 (Židovské transporty) – časová dotace: 30 minut

Cílem této části je připomenout, že po „cestě do Terezína“ byly pěšky přesouvány transporty židovských vězňů mířících za druhé světové války do terezínského ghetta až do vybudování železniční vlečky přímo do Hlavní pevnosti Terezín (téma je prezentováno právě u vstupu do Hlavní pevnosti, kde jsou pozůstatky vlečky).

Tematický blok č. 2 (Pevnost Terezín) – počet hodin: 2

Tento blok sestává z prohlídky Muzea Terezína a pevnosti (podzemních chodeb). Pracovníky muzea jsou účastníci seznámeni se základní historií pevnosti, proč se vůbec budovala, k čemu sloužila, z jakých částí se pevnost a město skládají apod. Ve druhé části tematického bloku jde o představení opevnění a jeho funkce přímo v terénu.

Téma č. 1 (Terezín se představuje) – časová dotace: 20 minut

Obsahem je základní představení města Terezín, důvody jeho vzniku, jeho stručná historie a základní rozdělení (Hlavní pevnost, Malá pevnost a oba retranchementy).

Téma č. 2 (Pevnost) – časová dotace: 70 minut

Cílem této části je představit účastníkům opevnění terezínské pevnosti a způsob její obrany. To sestává z prohlídky valů, příkopů, podzemních kasemat a podzemních minových chodeb.

Tematický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin) – počet hodin: 2

Cílem tematického bloku je přiblížit účastníkům vzdělávacího programu kontext historických událostí, se kterými se seznámili v tematických blocích č. 1 a č. 2. V bloku jsou představeny významné kapitoly obecných dějin, které se váží k historii Terezína a zejména k proměnám jeho funkce. V bloku jsou formou diskuse ověřeny kontextové znalosti účastníků vzdělávacího programu o období vzniku pevnosti (přelom 18. a 19. století) a období, kdy se z původně vojenské pevnosti stává represivní zařízení (první polovina 20. století, resp. první a druhá světová válka).

Téma č. 1 (Dějinný kontext 18. – 19. století) – časová dotace: 30 minut

Téma se věnuje dějinnému kontextu vzniku pevnosti (osvícenský absolutismus v Evropě, habsburská monarchie v 18. století a konflikty Rakousko-Uherska s Pruskem) a problematice nacionalismu 19. století.

Téma č. 2 (První světová válka) – časová dotace: 30 minut

Téma je zaměřeno na vysvětlení příčin konfliktu, politickou situaci na začátku 20. století, průběh války a význam jednotlivých událostí (včetně rozšíření masového násilí vůči civilnímu obyvatelstvu).

Téma č. 3 (Druhá světová válka) – časová dotace: 30 minut

Téma se zaměřuje na kontext dějin druhé světové války, konkrétně situaci v Německu po první světové válce, nástup nacistů Národně socialistické strany Německa k moci a důsledky nacistické ideologie pro Evropu.

Tematický blok č. 4 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2

Cílem bloku je prostřednictvím samostatné badatelské práce blíže poznat jednotlivé objekty terezínské pevnosti a porozumět proměňující se funkci (využití) pevnosti v průběhu její historie. Účastníci programu jsou rozděleni do skupin a jejich úkolem je zpracovat osudy jednotlivých terezínských domů dle zadání v období od založení města až po druhou světovou válku (do roku 1945). Jde o samostatnou práci ve skupině, přičemž informace si účastníci hledají ve zdejších muzeu, na informačních cedulích ve městě, na internetu a v dalších dostupných informačních zdrojích. Jde o budovy, resp. místa: Velká pěchotní (Žižkova/Drážďanská) kasárna, Wieserův dům, prostor náměstí, Důstojnický pavilon a Kavalír 4. Výsledky práce skupin budou prezentovány v další části programu v rámci tematického bloku 6.

Tematický blok č. 5 (Pevnostní nemocnice) – počet hodin: 3

Cílem tematického bloku je prezentovat konkrétní osudy opuštěné budovy pevnostní nemocnice od 18. do 20. století. Blok se zaměřuje na demonstraci dějinných událostí na příkladu konkrétního objektu pevnosti Terezín. Prohlídka nemocničního objektu má za cíl zpřítomnit dějinné události a přiblížit účastníkům výsledky pevnostního stavitelství. Blok je prezentován formou prohlídky, výkladu a diskuse s účastníky.

Téma č. 1 (Stavba nemocnice) – časová dotace: 20 minut

Terezínská nemocnice jako supermoderní nemocnice 18. století.

Téma č. 2 (Jak fungovala nemocnice) – časová dotace: 25 minut

Jaký byl život v nemocnici. Kde bydlel nemocniční personál, kde leželi pacienti, prohlídka interiéru.

Téma č. 3 (Půda) – časová dotace: 30 minut

Půda nemocnice uchovává jedny z nejkrásnějších krovů z 18. století. Dodnes je zde dochovaných mnoho hmotných nálezů „zahozených“ zde v minulých staletích i nápisů zanechaných předchozími generacemi.

Téma č. 4 (Podkroví) – časová dotace: 25 minut

Podkroví severního křídla nemocnice dodnes uchovává kompletně dochovanou heraklitovou vestavu obytného podkroví budovaného kvůli ubytování židovských vězňů za války. Podkroví je tak vhodné místo pro prezentaci osudů v době ghetta.

Téma č. 5 (Gavrilo Princip) – časová dotace: 20 minut

Ve zdejší nemocnici zemřel v dubnu 1918 sarajevský atentátník Gavrilo Princip. V místnosti jeho úmrtí je prezentován jeho životní příběh.

Téma č. 6 (Diskuse) – časová dotace: 15 minut

Závěrečné téma bloku shrnuje dějiny terezínské pevnosti na příkladu objektu Vojenské nemocnice a jeho cílem je prostřednictvím formativního hodnocení ověřit znalosti a porozumění účastníků.

Tematický blok č. 6 (Tajemství terezínských domů II) – počet hodin: 1

V rámci tohoto bloku skupiny studentů ostatním účastníkům prezentují výsledky svého badatelského výzkumu terezínských budov (viz blok č. 4 Tajemství terezínských domů I).

Téma č. 1 (Velká pěchotní/Žižkova/Drážďanská kasárna) – časová dotace: cca 10 minut

Skupinka účastníků stručně prezentuje historii objektu (proč se kasárna stavěla, proč tak často měnila svůj název, jaká byla funkce kasáren během druhé světové války, proč se hrál v objektu kasáren fotbal).

Téma č. 2 (Wieserův dům) – časová dotace: cca 10 minut

Skupinka účastníků stručně prezentuje historii objektu (kdo byl Kašpar Wieser, požár České Lípy a humanitární pomoc, důstojnické kasino, kasárna českého četnictva v době ghetta).

Téma č. 3 (náměstí) – časová dotace: cca 10 minut

Skupinka účastníků stručně prezentuje historii místa (speciální účel náměstí oproti jiným, centrum pevnosti, propaganda za druhé světové války).

Téma č. 4 (Důstojnický pavilon) – časová dotace: cca 10 minut

Skupinka účastníků stručně prezentuje historii objektu (kostel, škola a fara, důstojnické kasino a využití domu během druhé světové války).

Téma č. 5 (Kavalír 4) – časová dotace: cca 10 minut

Skupinka účastníků stručně prezentuje historii objektu (část opevnění, kasárna pro vojáky, zajatecký tábor 1914 – 1918, Sudetská kasárna).

Tematický blok č. 7 (Cesta k porozumění pevnosti) – počet hodin: 4

Tematický blok je zaměřen na porozumění represivní funkci terezínské pevnosti ve 20. století a celkové ověření cílů vzdělávacího programu. Blok je založen na výkladu, diskusi a práci s digitálním modelem Terezína. Účastníci programu získají základní znalosti o využití Terezína pro účely masových deportací vězňů během první světové války, definici genocidy, obecných mechanismech genocidního jednání, širším rámci tzv. genocidní politiky nacistického Německa, okolnostech vzniku terezínského ghetta během druhé světové války a specifických funkcích tohoto represivního zařízení. Záměrem tematického bloku je přivést účastníky ke správnému porozumění proměňující se funkce pevnostního města Terezín v první polovině 20. století (do roku 1945). V závěru bloku jsou znalosti o represivní funkci Terezína uvedeny do souvislosti starší historie pevnosti.

Téma č. 1 (Represivní funkce Terezína během první světové války) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje na historii využití pevnosti pro účely represe a masových deportací do Terezína během první světové války. Cílem tématu je ukázat dějinný zlom ve funkčním využití terezínského pevnosti v důsledku válečných potřeb Rakousko-Uherska v období let 1914 – 1918.

Téma č. 2 (Zločin genocidy a genocidní politika nacistického Německa) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje na vysvětlení a porozumění základním mechanismům genocidního jednání. Cílem tématu je představení širšího rámce tzv. genocidní politiky nacistického Německa, se kterou jsou spjaty dějiny Terezína během druhé světové války.

Téma č. 3 (Ghetto Terezín v nacistické genocidní politice) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje na vysvětlení okolností vzniku ghetta a tranzitního tábora v Hlavní pevnosti Terezín a specifických funkcí tohoto represivního zařízení v genocidní politice nacistického Německa. Cílem tématu je porozumění roli terezínského ghetta v kontextu genocidní politiky nacistického Německa během druhé světové války.

Téma č. 4 (Závěrečné zhodnocení) – počet hodin: 1

Závěrečné téma je určeno diskusi a skupinové práci k tématu proměny funkce Terezína v 18. – 20. století. Cílem tématu je ověřit, zda vzdělávací program naplnil své cíle.

1.10 Materiální a technické zabezpečení

- psací potřeby
- vytištěné pracovní listy (nejlépe barevně vytištěné)
- odpovídající oblečení a obuv pro pohyb v přírodě (možnost špatného počasí)
- tablety / chytrý telefon
- dataprojektor
- promítací plátno
- flipchart
- PC se zařízením pro virtuální realitu

1.11 Plánované místo konání

- Pevnost Terezín

1.12 Způsob realizace programu v období po ukončení projektu

Návštěva tereziánské pevnosti

1.13 Kalkulace předpokládaných nákladů na realizaci programu po ukončení projektu

Počet realizátorů/lektorů: 2

Položka		Předpokládané náklady
Celkové náklady na realizátory/instruktory		20 000,-
z toho	<i>Hodinová odměna pro 1 realizátora/instruktora včetně odvodů (příprava a realizace vzdělávacího programu – 2 lektoři na celý program)</i>	500,-
	<i>Ubytování realizátorů/instruktoreů</i>	0,-
	<i>Stravování a doprava realizátorů/instruktoreů</i>	0,-
Náklady na zajištění prostor		4 000,-
Ubytování, stravování a doprava účastníků		33 600,-
z toho	<i>Doprava 30 účastníků (v závislosti na vzdálenosti)</i>	3 600,-
	<i>Stravování a ubytování 30 účastníků</i>	30 000,-
Náklady na učební texty		4 500,-
z toho	<i>Příprava, překlad, autorská práva apod.</i>	0,-
	<i>Rozmnožení textů – počet stran: 50 oboustranných kopií pro 30 účastníků</i>	4 500,-
Režijní náklady		6 200,-
z toho	<i>Stravné a doprava 2 organizátorů</i>	600,-
	<i>Ubytování organizátorů</i>	1 400,-
	<i>Poštovné, telefony</i>	200,-
	<i>Doprava a pronájem techniky</i>	0,-
	<i>Propagace</i>	0,-
	<i>Ostatní náklady</i>	0,-
	<i>Odměna organizátorům</i>	4 000,-
Náklady celkem		68 300,-
Poplatek za 1 účastníka		2 276,66

1.14 Odkazy, na kterých je program zveřejněn k volnému využití

Celý program je ke stažení na stránkách sdružení Terezín – město změny [ZDE](#) a na portálu www.rvp.cz.

This work is licensed under [CC BY-SA 4.0](#).

Historické plány Terezína pocházejí z VHA: Vojenský historický archiv, Sbírka plánů pevnosti Terezín a jiných vojenských objektů v Terezíně a okolí 1780-1943.

Aktuální fotografie a historické fotografie Terezína do r. 1939 pocházejí ze zdrojů Terezín – město změny, z.s.p.o.

Ostatní materiály, není-li uvedeno jinak, pocházejí ze zdrojů Výzkumného centra archeologie zla, o.p.s., a zdrojů Wikimedia Commons.

2 Podrobně rozpracovaný obsah programu

Obsah vzdělávacího programu pro účastníky (žáky) naleznete v Souboru materiálů pro realizaci programu:

[2.1 Průvodce vzdělávacím programem, část 1](#)

[3.1 Průvodce vzdělávacím programem, část 3](#)

Tyto průvodce (část 1 je věnovaná vzniku, stavbě a dějinám pevnosti Terezín v 18. a 19. století; část 2 shrnuje kontext a dějiny Terezína v 1. polovině 20. století do roku 1945) je třeba si prostudovat před zahájením vzdělávacího programu, aby měli účastníci potřebné základní informace pro následující úkoly.

V případě zájmu lze použít videodokumenty připravené pro účastníky vzdělávacího programu Terezín v kontextu dějin I (předchozí úroveň programu pro 8. – 9. ročník ZŠ, viz nepovinné přílohy k realizaci):

- Videodokument k založení a stavbě pevnosti Terezín: [Obrana pevnosti Terezín](#)
- Video k dějinám Terezína a první světové války: [První světová válka](#)
- Video k dějinám Terezína a první světové války: [Druhá světová válka](#)

2.1 Tematický blok č. 1 (Cesta do Terezína) – počet hodin: 2

Cesta do Terezína vede z vlakového nádraží Bohušovice nad Ohří pěšky kolem pevnostního hřbitova přes Bohušovickou bránu až do muzea v objektu Retranchementu 5. Je to přibližně 2,5 kilometru chůze. Nádraží Bohušovice nad Ohří bylo vybudováno jako železniční stanice pro pevnost Terezín. Každá významná epocha dějin Terezína – ať v dobách míru, či války – je spojena právě s „cestou do Terezína“, která spojovala bohušovické nádraží se samotnou pevností. Po této cestě se pěšky přesouvali vojáci za války v roce 1866, generace terezínských obyvatel, vojáci terezínské posádky tudy odcházeli na rozličné fronty první světové války (italskou, srbskou a ruskou). Opačným směrem po „cestě do Terezína“ proudily tisíce válečných zajatců nepřátelských armád i internovaní civilní obyvatelé směřující do zajateckých a sběrných táborů v pevnosti i jejím okolí. Na počátku období ghetta za druhé světové války bylo nádraží v Bohušovicích nad Ohří cílovou stanicí železničních transportů. Po „cestě do Terezína“ byli židovští vězni pěšky přesunuti do uzavřené hlavní terezínské pevnosti.

Cílem tohoto bloku je zpřítomnit dějinné události na „cestě do pevnosti“ a získat základní představu o proměňující se funkci a rozsahu terezínské pevnosti v průběhu její více než 200 leté existence. Účastníci programu procházejí trasu tak jako vojáci, zajatci, vězni i obyčejní lidé v minulých staletích. Cesta vede z nádraží po zelené turistické značce přes bohušovické náměstí. Asi v polovině se dostane na okraj pevnostní záplavové kotliny, kde leží terezínský pevnostní hřbitov založený na konci 18. století. Pak cesta pokračuje kotlinou k Bohušovické bráně do Hlavní pevnosti, kde se dodnes nacházejí pozůstatky železniční vlečky z doby ghetta. Dlouhou ulicí se pak projde přímo do budovy Retranchementu 5, kde je muzeum a kde následuje program tematického bloku č. 2.

Na trase jsou celkem tři tematická místa (zastavení), na kterých jsou představeny osudy a příběhy z dějin Terezína. Tři zastavení zároveň účastníkům v obrysech představí základní funkce Terezína v průběhu jeho historie.

Cesta je v gesci pedagoga a postupuje podle trasy vyznačené na přiloženém plánu (viz Soubor materiálů pro realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 1, [1.1 Plán cesty](#)). Podklady ke třem zastavením jsou tamtéž ve složkách 1.2 – 1.4:

[1.2 Pevnostní nádraží](#)

[1.3 Velká válka](#)

[1.4 Židovské transporty](#)

2.1.1 Téma č. 1 (Pevnostní nádraží) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Prvním zastavením na cestě do Terezína je nádraží v Bohušovicích nad Ohří. Zde se účastníci shromáždí buď přímo na peróně před budovou nebo uvnitř budovy a je jim prezentováno první téma, tj. historie a význam zdejšího nádraží pro terezínskou pevnost v průběhu historie.

Metody

Metody lze uplatnit dvě. Základní způsob je stručný výklad učitele za pomoci připravených textů a obrazových materiálů.

Náročnější způsob – vyžadující zapojení a znalosti studentů – je diskuse se studenty nad připraveným obrazovým materiálem (ověření znalostí z formálního vzdělávání).

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v digitální podobě např. na tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 1, [1.2 Pevnostní nádraží](#)).

Podrobně rozpracovaný obsah

V současné době do Terezína vlaky nejezdí. Je tak třeba vystoupit na nádraží Bohušovice nad Ohří. Zdejší železniční trať byla vybudována kolem poloviny 19. století a spojovala Prahu a Drážďany. Koleje byly položeny právě tudy, aby byly pod kontrolou terezínské pevnosti. Od té doby velká část historie Terezína procházela skrze zdejší nádraží. Ukázalo se to hned záhy. Roku 1866 vypukla válka s Pruskem, které zaútočilo právě od severu. Terezínské posádce se tehdy podařilo opevnit zdejší nádraží a držet jej až do konce války. Pevnost tak dokázala pruské armádě zabránit využívání železnice k zásobování.

Za první světové války (1914 – 1918) přes zdejší nádraží na frontu odjížděly vojenské oddíly rakousko-uherské armády zformované v terezínské pevnosti. Tisíce a tisíce mužů od zdejších pluků především pěchoty a dělostřelectva zde nastupovaly do vlaků mířících vstříc bojům na Balkáně, v severní Itálii či Haliči. Opačným směrem přes bohušovické nádraží v té době do terezínských zajateckých táborů přijížděly konvoje válečných zajatců (především Rusů a Italů) a také civilního obyvatelstva z Haliče, které jako politicky nespolehlivé muselo být nuceně přesídleno právě do Terezína.

Za druhé světové války, kdy bylo celé město Terezín vysídleno a uvnitř jeho hradeb vzniklo ghetto pro židovské vězně, přijížděly první železniční transporty židovských obyvatel právě na toto nádraží. Odtud do terezínské Hlavní pevnosti pokračovali židovští vězni pěšky.

2.1.2 Téma č. 2 (Velká válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Další zastavení je u parkoviště u Židovského hřbitova. Zde je prezentováno téma první světové války, protože právě v těchto místech se formovaly oddíly nastupující na frontu.

Metody

Metody lze opět jako výše uplatnit dvě. Základní způsob je stručný výklad učitele za pomoci připravených textů a obrazových materiálů.

Náročnější způsob – vyžadující zapojení a znalosti studentů – je diskuse se studenty nad připraveným obrazovým materiálem (ověření znalostí z formálního vzdělávání).

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v digitální podobě např. na tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 1, [1.3 Velká válka](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Další zastavení je u parkoviště u Židovského hřbitova. Ten se nachází v tzv. Bohušovické záplavové kotlině. Ta od počátku terezínské historie sloužila mimo jiné jako vojenské cvičiště, protože to bývala obrovská louka. Nebyly zde ani dnešní zástavba, zahrádky, stromy, ani parkoviště.

Než vojáci odjížděli na frontu do Itálie, Srbska či proti Rusku, pochodovali z kasáren v pevnosti právě sem na tuto louku, kde se formovaly dohromady, než nastoupili cestu na nádraží a do vlaku. Na tomto místě v letech 1914 – 1918 nastupovaly tisíce mužů rukujících zejména z oblastí severních a severovýchodních Čech, různých národností, různého vyznání.

Obsahem zastavení by mělo být především připomenutí důvodů vzniku první světové války, k čemu během ní došlo a jaké byly její výsledky.

2.1.3 Téma č. 3 (Židovské transporty) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Poslední zastávka na cestě před příchodem do muzea je u Bohušovické brány, kde jsou dodnes částečně dochované koleje vybudované pro židovské transporty v polovině roku 1943 (tzv. vlečka). Zde je stručně prezentováno téma nacistické genocidní politiky vůči židovskému obyvatelstvu Evropy během druhé světové války.

Metody

Metody lze opět jako výše uplatnit dvě. Základní způsob je stručný výklad učitele za pomoci připravených textů a obrazových materiálů.

Náročnější způsob – vyžadující zapojení a znalosti studentů – je diskuse se studenty nad připraveným obrazovým materiálem (ověření znalostí z formálního vzdělávání).

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v digitální podobě např. na tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 1, složka [1.4 Židovské transporty](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Vedle silnice, uprostřed hradeb, se z ničeho nic objevují pozůstatky kolejí a rozpadlých pražců. Je to dochovaná část železniční vlečky postavené v průběhu druhé světové války pro židovské vězně terezínského ghetta. Aby nacisté urychlili transporty vězňů ghetta, byla pro deportace postavena železniční trať přivázející nové vězně z celé Evropy sem do ghetta. Opačným směrem odjížděly transporty do vyhlazovacích táborů ve východní Evropě.

Obsahem zastavení je stručný úvod do historie druhé světové války, důvody jejího vzniku a důsledky nacistické genocidní politiky.

2.2 Tematický blok č. 2 (Pevnost Terezín) – počet hodin: 2

Tento blok je celý zajišťován pracovníky muzea Terezín (neformální vzdělávání). Jeho hlavním úkolem je ve stručnosti představit pevnost Terezín. Obsah bloku shrnuje průvodce programem – Soubor materiálů pro realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 2, [2.1 Průvodce vzdělávacím programem, část 1](#).

Velmi dobře lze také využít videodokument připravený pro předcházející verzi tohoto programu (Terezín v kontextu evropských dějin I) pro žáky 8. – 9. tříd základních škol: [Obrana pevnosti Terezín](#).

2.2.1 Téma č. 1 (Terezín se představuje) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Tato část seznamuje účastníky programu s historií Terezína a z čeho se pevnost skládá. Hodina probíhá přímo v budově muzea na Retranchementu 5 (Muzeum Terezína), kde je velký fyzický model celé pevnosti. Tato část je realizována pracovníky muzea.

Metody

Průvodcovský výklad

Pomůcky

Žádné

Podrobně rozpracovaný obsah

Účelem této části je představit samotný Terezín. Z praxe víme, že obecně všichni návštěvníci (včetně dospělých) znají alespoň povrchně Terezín kvůli druhé světové válce. Jeho osudy před rokem 1941 jsou jim (často) zcela neznámé. Proto je zde alespoň stručně shrnuta celá jeho historie. Tedy zejména důvody jeho vzniku, k čemu měl přesně sloužit a jak se jeho osudy měnily mezi lety 1780 – 1945 (proměna jeho funkce).

Další část hodiny se věnuje způsobu obrany Terezína, který kombinuje rozlehlý pevnostní systém bastionového opevnění s obranou vodou, která je zde velmi propracovaná a bez modelu těžko

pochopitelná. Třetí způsob obrany představují podzemní minové chodby, kterým je především věnována další hodina.

Poslední část této hodiny je zaměřena na rozdělení Terezína, aby se usnadnila orientace účastníků v dalších částech programu. V podstatě jde o členění na Hlavní pevnost, Malou pevnost a tzv. retranchementy mezi nimi.

2.2.2 Téma č. 2 (Pevnost) – časová dotace: 70 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Tato hodina je zaměřena na prohlídku opevnění a podzemí pevnosti přímo v terénu a je celá zajištěna pracovníky muzea.

Metody

Průvodcovský výklad

Pomůcky

Žádné

Podrobně rozpracovaný obsah

Tato část je zaměřena na prohlídku a ukázkou opevnění a jeho funkce přímo v terénu. Pracovník muzea zde představuje jednotlivá obranná pásma a způsoby obrany (hradby, voda, podzemí). Je zaměřena spíše na kontakt s prostředím a možnost si věci osahat a projít. Hlavním cílem je představit pevnost jako mistrovské dílo našich předků, ve kterém se zračí jejich technická zručnost.

Prohlídka prochází přes pevnostní příkopy, skrze podzemní dělostřelecká postavení až na první obrannou linii (tzv. kryté cesty) a zejména pak pod ní, do komplexu podzemních minových chodeb. Zde je navíc atraktivita prohlídky zvýšena tím, že se zde prochází za svitu luceren.

2.3 Tematický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin) – počet hodin: 2

Cílem tematického bloku je přiblížit účastníkům vzdělávacího programu kontext historických událostí, se kterými se seznámili v tematických blocích č. 1 a 2. V bloku jsou představeny významné kapitoly obecných dějin, které se váží k historii Terezína a zejména k proměnám jeho funkce. V bloku jsou formou diskuse přiblíženy kontextové události období vzniku pevnosti (přelom 18. a 19. století) a období, kdy se z původně vojenské pevnosti stává represivní zařízení (první polovina 20. století do roku 1945). V rámci tematického bloku jsou ověřovány znalosti účastníků z formálního vzdělávání.

2.3.1 Téma č. 1 (Dějinný kontext 18. – 19. století) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Tato část je tvořena formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín, kde je účastníkům představen digitální model Terezína z doby vzniku pevnosti. Obsahově je věnována ověření stávajících

znalostí účastníků, které si přinášejí z formálního vzdělávání případně z programových materiálů, které již stihli prostudovat. Tematicky jde o tyto oblasti:

- myšlenka evropského osvícenského absolutismu – původy této filozofie a kulturní oblasti, kde se projevil – jakou roli hrála výstavba pevnosti Terezín;
- državy Habsburků v letech 1740 – 1790 za panování Marie Terezie a Josefa II. – reformní snahy a cíle v českých zemích;
- války s Pruskem a dalšími evropskými státy a jejich vliv na stavbu pevností;
- nacionalismus 19. století.

Cílem hodiny je přiblížit dějinný kontext tzv. starší historie pevnosti Terezín a přispět tak k porozumění informací získaných v rámci tematického bloku č. 2.

Metody

Informace jsou ověřovány formou diskuse s účastníky (ověření znalostí z formálního vzdělávání o Marii Terezii, osvícenství apod.) a prostřednictvím částečného využití digitalizovaného modelu.

Pomůcky

Digitální model pevnosti Terezína z doby jejího vzniku

Podrobně rozpracovaný obsah

Výstavba Terezína probíhala mezi roky 1780 až 1790. Kořeny a důvody pro jeho výstavbu však mají svůj počátek v předchozích událostech po roce 1740 a v prvních letech panování Marie Terezie. Zejména jde o prusko-rakouské války, ztrátu části území (Slezsko a Kladsko), následující reformy podnícené (mimo jiné) myšlenkami osvícenství. Tyto všechny aspekty měly vliv na výstavbu (vznik) nové pevnosti. Smyslem je, aby účastníci správně porozuměli, jakým způsobem se velké evropské dějiny té doby promítly do stavby Terezína na jednom konkrétním místě.

Jinak řečeno, jak se vlastně stalo, že na svou dobu zcela neobvyklý nástup ženy na trůn (a množství dalších často nic neříkajících dějinných událostí) nakonec způsobil vznik nové „supermoderní“ pevnosti u soutoku Labe a Ohře.

Základní ideová linie je následující: Nezvyklý nástup Marie Terezie zavedl záminku k rozpoutání Vále o rakouské dědictví. V jejich důsledku Habsburkové přišli o část českých zemí – Slezsko a Kladsko. Špatný stav rakouské armády v té době vedl v duchu osvícenství k jejím reformám. Základem reformování armády ale byla zásadní reforma a modernizace celého státu. Současně ztráta území vedla k nutnosti opevnit nově vzniklou hranici. Zcela v duchu osvícenství a racionalizace byly v tomto směru zavrženy dosud užívané menší a rozptýlené fortifikace (pevnosti) na hranicích a místo nich navrženy rozlehlé a komplikované komplexy pevnostních měst. A tak se stalo, že z ospalé nížiny plné luk, slepých ramen a lužních lesů u vesničky Německé Kopisty se během deseti let stala jedna z nejmodernějších a technicky nejnáročnějších staveb ve střední Evropě – pevnost Terezín.

2.3.2 Téma č. 2 (První světová válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Hodina je zaměřena na ověření znalostí účastníků programu o období první světové války, zejména o příčinách konfliktu, politické situaci v Evropě na začátku 20. století, průběhu konfliktu a jeho charakteru (včetně rozšíření masového násilí vůči civilnímu obyvatelstvu). Vyučovací hodina probíhá

formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín. Cílem této části je stručně přiblížit a připomenout rámcový kontext dějin první světové války a zároveň ověřit znalosti a míru porozumění historickým událostem na základě znalostí z formálního vzdělávání. Kontextové informace jsou nutné pro správné pochopení využití Terezína pro represivní účely během první světové války, které je blíže diskutováno v rámci tematického bloku č. 7.

Metody

Výklad

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Dataprojektor a promítací plátno

Flipchart

Podrobně rozpracovaný obsah

Obsahem první vyučovací hodiny je formou diskuse ověřit znalosti žáků o dějinách první světové války. Hodina má za cíl diskutovat a ověřit zejména znalosti týkající se vzniku a příčin konfliktu (sféry vlivu, mocnosti Evropy a jejich soupeření na evropském kontinentě i ve světě, záminka k rozpoutání války a útok Rakousko-Uherska na Srbsko), průběhu konfliktu („optimismus“ prvních dní války, prodlužování bojů, mobilizace jednotek, fronty první světové války), jeho charakteru (brutalita vedení válečných operací, počty obětí, masové násilí, perzekuce civilního obyvatelstva) a jeho důsledků (zánik Rakousko-Uherska a velkých monarchií, kulturní a sociální otrěs, vytvoření osy nepřátel Francie a Německa, celosvětová hospodářská krize).

Kromě znalostí z formálního vzdělávání mohou účastníci programu čerpat informace z [Průvodce vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#)“, strany 4 – 7.

2.3.3 Téma č. 3 (Druhá světová válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Téma se zaměřuje na kontext genocidní politiky nacistického Německa vůči židovskému a romskému obyvatelstvu na okupovaných územích v Evropě. Vyučovací hodina probíhá formou výkladu a diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím obsahem je kontext dějin druhé světové války. K diskutovaným tématům patří situace v Německu po první světové válce, nástup nacistů k moci, ideologie Národně socialistické strany Německa (NSDAP) a její důsledky pro Evropu. Vyučovací hodina probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín. Cílem této části je připomenout rámcový kontext dějin druhé světové války (včetně meziválečných událostí, které byly její příčinou) a zároveň ověřit znalosti a míru porozumění historickým událostem na základě znalostí z formálního vzdělávání. Kontextové informace jsou nutné pro správné pochopení využití specifického využití Terezína pro účely genocidy židovského obyvatelstva během druhé světové války. Toto specifické téma je součástí tematického bloku č. 7.

Metody

Výklad

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Dataproyektor a promítací plátno

Flipchart

Podrobně rozpracovaný obsah

V rámci hodiny jsou ověřeny kontextové znalosti žáků o dějinách druhé světové války. Hodina je především prostorem k diskusi s účastníky, nikoli hodinou „zkoušení před tabulí“. Diskutována je zejména situace v Německu po první světové válce (změny v uspořádání země po prohrané první světové válce, politická a ekonomická situace v Německu ve 20. a 30. letech 20. století a nástup nacistů k moci v roce 1933), nacistická ideologie (co tvořilo její základy, co bylo cílem nacistů a čím byla jejich zrádná ideologie inspirována) a její důsledky pro evropský kontinent a jeho obyvatele (masivní politická a vojenská expanze Německa v letech 1938 – 1945, rozpoutání druhé světové války, uplatňování represivních opatření vůči politickým oponentům a místnímu obyvatelstvu, zavádění rasových zákonů vůči Židům, Romům, Sintům a dalším skupinám obyvatel po celé Evropě a jejich postupná fyzická likvidace).

Kromě znalostí z formálního vzdělávání mohou účastníci programu čerpat informace z [Průvodce vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#)“, strany 16 – 19.

2.4 Tematický blok č. 4 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2

2.4.1 Téma č. 1 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2

1. hodina

Podrobně rozpracovaný obsah

Cílem hodiny je, aby se studenti rozdělili do skupin a v nich začali zpracovávat osudy jednotlivých terezínských domů dle zadání od založení města až do doby židovského gheta (včetně). Jde o samostatnou práci ve skupině, přičemž informace si účastníci vyhledají ve zdejším muzeu, na informačních cedulích ve městě, na internetu a v dalších dostupných informačních zdrojích. Jde o budovy: Velká pěchotní (Žižkova/Drážďanská) kasárna, Wieserův dům, náměstí, Důstojnický pavilon a Kavalír 4. Výsledky skupinové práce budou prezentovány v další části programu (tematický blok č. 6).

Metody

Samostatná badatelská práce ve skupinách

Pomůcky

Psací potřeby, tablet, vytištěné materiály k realizaci

Podrobně rozpracovaný obsah

Obsah této části je následující. Studenti se rozdělí do skupin a v nich začnou zpracovávat osudy jednotlivých terezínských domů dle zadání od založení města až do doby židovského gheta včetně. Jde o budovy: Velká pěchotní (Žižkova/Drážďanská) kasárna, Wieserův dům, náměstí, Důstojnický pavilon a Kavalír 4 – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6:

[4.1 Velká pěchotní kasárna](#)

[4.2 Wieserův dům](#)

[4.3 Náměstí](#)

[4.4 Důstojnický pavilon](#)

[4.5 Kavalír 4](#)

Jde o samostatnou badatelskou práci ve skupině. Je ale jen na účastnících, kde si informace získají. K dispozici mají několik zdrojů. Prvním z nich je samotné Muzeum Terezína, kde probíhal tematický blok č. 2, a které je zaměřeno na starší historii pevnosti do roku 1938. Také zdejší informační centrum skýtá základní informace (letáky a materiály města Terezín, Památníku Terezín a dalších institucí). Další informace je možné najít přímo ve městě. Na mnoha budovách jsou pamětní desky se stručnou historií. Po městě je přístupný online průvodce (aplikace [Smartguide](#)) s přehlednou historií terezínských budov. Na internetu lze vyhledat značné množství informací. Informace účastníci též naleznou v průvodcích vzdělávacím programem (viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 2, [2.1 Průvodce vzdělávacím programem, část 1](#) a Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3, [3.1 Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)).

Je jen na invenci účastníků, kterou cestu zvolí.

U konkrétních budov Hlavní pevnosti v Terezíně by účastníci měli zodpovědět následující otázky.

Velká pěchotní (Žižkova/Drážďanská) kasárna:

- K čemu a kdy byla budova postavena?
- K čemu sloužila za druhé světové války?
- Proč a jak změnila budova své jméno?
- Proč se hrál v Terezíně za druhé světové války fotbal?

Wieserův dům:

- K čemu a kdy byla budova postavena?
- Kdo byl Kašpar Wieser?
- Jak se měnilo využití budovy?
- Kdo a proč v ní sídlil za druhé světové války?

Náměstí:

- K čemu náměstí původně sloužilo?
- Jaké budovy byly vybudovány kolem náměstí?
- Jaká byla role náměstí v době židovského ghetta?

Důstojnický pavilon:

- K čemu a kdy byla budova postavena?
- Jak se měnilo její využití?
- K čemu sloužila za druhé světové války?
- Co to byl „pokoj 28“?

Kavalír 4:

- K čemu a kdy byla budova postavena?
- K čemu sloužila za první světové války?
- K čemu sloužila za druhé světové války?

Výsledky badatelské práce budou prezentovány v další části programu.

2.5 Tematický blok č. 5 (Pevnostní nemocnice) – počet hodin: 3

Cílem této části je prezentovat osudy jedné dnes opuštěné budovy od 18. století do 20. století. Jde o objekt bývalé vojenské nemocnice postavené koncem 18. století. Jako nemocnice fungovala až do doby po druhé světové válce. Protože je to dnes opuštěný dům, zachoval si mnoho svědectví minulých staletí, které dokládají historické proměny města i dějiny, které jím prošly.

Tento blok probíhá pod vedením pracovníků muzea (neformální vzdělávání). Částečně jde o řízenou prohlídku budovy s výkladem, částečně o zážitek z prolézání opuštěné budovy a hledání jejích tajemství.

Zároveň tato část slouží jako ukázka toho, jaké pohnuté osudy může jedna budova mít a co vše lze tedy prezentovat během následujícího tematického bloku č. 6 Tajemství tereziánských domů II.

2.5.1 Téma č. 1 (Stavba nemocnice) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Tereziánská nemocnice byla vybudována jako supermoderní vojenská nemocnice 18. století. Cílem hodiny je představit její kořeny a čím byla výjimečná.

Metody

Neformální výklad průvodce

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 5, [5.1 Stavba nemocnice](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Toto téma se věnuje založení nemocnice a jejímu zevnějšku, který je do značné míry stejný jako v 18. století.

Nemocnice byly zakládány za účelem zdravotní péče o vojáky, kteří nasazují život a zdraví v boji pro císaře. Jde o jeden z projevů osvětských reforem státu za Marie Terezie a Josefa II. Voják coby „zaměstnanec státu“ má mít právo na to nejlepší zaopatření. Podobné nemocnice byly vybudovány také v Josefově či Hradci Králové.

Proto patřila tereziánská posádková nemocnice postavená v 80. letech 18. století mezi nejmodernější nemocnice v Evropě.

Podoba nemocnice se do dnešních dnů změnila jen málo. Jen původně otevřené arkády byly zaplněny okny a jeden z přístavků budovy byl rozšířen.

Co se naopak změnilo zcela, je nádvoří nemocnice. Dnešní stav je poněkud neutěšený. Betonové panely a plechové haly pocházejí od Československé lidové armády z doby po druhé světové válce. Původní podoba je zachycena na historických pohlednicích (viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci Tematického bloku 5, [5.1 Stavba nemocnice](#)). Bývala zde rozsáhlá klidová zóna s parkovou úpravou. Tehdejší lékařská věda (18. století) ještě neznala virologické nebezpečí, ale již učila, že příjemné prostředí pomáhá nemocným v rekonvalescenci.

2.5.2 Téma č. 2 (Jak fungovala nemocnice) – časová dotace: 25 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Obsahem této části je přiblížení života v nemocnici. Kde bydlel nemocniční personál, kde leželi pacienti, kde byla lékárna, kaple apod. Jedná se tak o úvodní prohlídku interiéru.

Metody

Neformální výklad průvodce

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 5, [5.2 Jak fungovala nemocnice](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Tato část probíhá uvnitř nemocnice a je zaměřená na její fungování od 18. století po období ghetta. Účastníci dostávají průběžně výklad, ale hlavně sami procházejí vnitřním prostorem nemocnice. Od pokojů lékařského personálu, přes bývalou kapli, sály pro nemocné, lékárnu až po márnici. Ostatně i dochované toalety (klasika 70. let) jsou mnohem starší než sami účastníci. Prohlídka tak získává punc dobrodružství a objevování.

Nemocnice byla naprojektována pro cca 500 – 600 pacientů a je opravdu rozlehlá. V případě nutnosti ji mohly doplnit ještě kapacity vedlejšího Kavalíru 8 až na dvojnásobek. V době své výstavby dosahovala špičkového vybavení. Měla vlastní lékárnu, lázně, kanalizaci, vytápění, což byl standard, který se v některých pražských nemocnicích objevil až na počátku 20. století.

Svému účelu sloužila po celou dobu své existence. Teprve v 50. letech minulého století byla změněna na sklady zdravotnického materiálu. Jde o to především ukázat, jak vypadala vzorová a špičková nemocnice doby císaře Josefa II.

2.5.3 Téma č. 3 (Půda) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Obsahem této části je prohlídka nemocniční půdy.

Metody

Neformální výklad průvodce, vlastní zážitek

Pomůcky

Žádné

Podrobně rozpracovaný obsah

Půda nemocnice patří mezi jednu z největších půd v pevnosti. Jde o nejstarší krovy, které pamatují ještě císaře Josefa II. Jelikož nebyla nikdy intenzivně využívána a současně se na ní nikdy příliš neuklízelo, nabízí spoustu zajímavých míst i nálezů.

První věci jsou samotné mohutné krovy staticky předdimenzované asi 8 až 11krát, aby vydržely předpokládané ostřelování během obléhání pevnosti. Konstrukčně jde o velmi zajímavé dílo.

Další zajímavostí jsou pozůstatky podkrovní vestavby z doby židovského ghetta, kde byli ubytováni vězni a personál nemocnice. Tomu se ale věnuje další téma.

Třetí zajímavé téma jsou věci zapomenuté na půdě. Suché a teplé prostředí dokonale uchovává všechny materiály včetně papíru. Není problém zde najít noviny z 19. století, dopisy z první světové války nebo dětské knížky židovských vězňů. Trochu komicky celou přehlídku zakončuje velká bedna jodové tinktury jako pozůstatek po Československé lidové armádě z roku 1962. Účastníci se tak mohou doslova dotknout toho, jak se zde vrstvil dějiny.

2.5.4 Téma č. 4 (Podkroví) – časová dotace: 25 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Obsahem této části je ukázka dochované půdní vestavby, ve které žili vězni v době ghetta.

Metody

Neformální výklad průvodce, vlastní zážitek

Pomůcky

Žádné

Podrobně rozpracovaný obsah

Tato část navazuje na předchozí. Nedaleko sestupu z půdy je další malá „půdička“ ukrývající kompletně dochovanou obytnou vestavbu. Ta byla vybudována židovskými pracovními komandy v počátcích ghetta, aby se maximalizovaly ubytovací kapacity. Tehdy bylo město přeplněno 10x více lidmi než před válkou. Heraklitové obložení dodnes skrývá doslova časovou kapsu. Jde o obrovské množství věcí osobní povahy z 19. a z první poloviny 20. století.

Účastníci tak mohou na vlastní kůži zažít, kde bydleli vězni v době ghetta a připravena je pro ně i malá výstavka nalezených předmětů – např. lahve od minerálek z doby Franze Josefa, vojenské výkazy z doby první republiky, dopisy a části hraček z doby ghetta.

2.5.5 Téma č. 5 (Gavrilo Princip) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Vyučovací hodina probíhá formou vyprávění příběhu v prostorách vojenské nemocnice a zaměřuje se na příběh a osudy atentátníka a terezínského vězně z první světové války Gavrilo Principa.

Metody

Neformální výklad průvodce, diskuze

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v tabletu tabletu – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 5, [5.3 Gavrilo Princip](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Poslední zastávkou v nemocnici je malý pokoj v severním křídle. V něm zemřel sarajevský atentátník Gavrilo Princip. Proto je tato zastávka věnována právě jemu. Je zde kompletně vyložen jeho příběh, zejména samotný atentát na následníka trůnu a Principovy další osudy zde v Terezíně. Nejen to, jak zde spolu se svými společníky zemřel, ale i jak se měnil samotný pohled na něj. Jak a proč se ze sarajevského atentátníka stal po roce 1918 sarajevský mučedník.

2.5.4 Téma č. 6 (Diskuse) – časová dotace: 15 minut

Forma a bližší popis realizace

Závěrečné téma bloku shrnuje dějiny terezínské pevnosti na příkladu objektu vojenské nemocnice a jeho cílem je prostřednictvím formativního hodnocení ověřit znalosti a porozumění účastníků.

Metody

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Vytištěné materiály nebo v tabletu

Podrobně rozpracovaný obsah

Závěrečné téma bloku shrnuje dějiny terezínské pevnosti na příkladu objektu vojenské nemocnice a jeho cílem je prostřednictvím formativního hodnocení ověřit znalosti a porozumění účastníků.

2.6 Tematický blok č. 6 (Tajemství terezínských domů II) – počet hodin: 1

V rámci tohoto bloku skupiny účastníků prezentují výsledky svého badatelského výzkumu terezínských budov (viz tematický blok č. 4 Tajemství terezínských domů I). Prezentace probíhá v Centru studií genocid v Terezíně postupně po jednotlivých objektech. Na každou prezentaci je cca 10 minut.

2.6.1 Téma č. 1 (Velká pěchotní/Žižkova/Drážďanská kasárna) – časová dotace: cca 10 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Realizace probíhá formou připraveného výkladu historie daného objektu, kdy účastníci prezentují výsledky svého výzkumu z předchozího dne.

Metody

Referát, prezentace

Pomůcky

Podklady viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6, [4.1 Velká pěchotní kasárna](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Hlavním úkolem této části je na základě výzkumu z předchozího dne (viz Tematický blok č. 4) prezentovat historii daného domu. Jde především o to, postihnout proměny jedné stavby v dějinách a pokud možno začlenit její osudy do širších lokálních i celosvětových dějinných souvislostí.

2.6.2 Téma č. 2 (Wieserův dům) – časová dotace: cca 10 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Realizace probíhá formou připraveného výkladu historie daného objektu, kdy účastníci prezentují výsledky svého výzkumu z předchozího dne.

Metody

Referát, prezentace

Pomůcky

Podklady viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6, [4.2 Wieserův dům](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Hlavním úkolem této části je na základě výzkumu z předchozího dne (viz Tematický blok č. 4) prezentovat historii daného domu. Jde především o to postihnout proměny jedné stavby v dějinách a pokud možno začlenit její osudy do širších lokálních i celosvětových dějinných souvislostí.

2.6.3 Téma č. 3 (Náměstí) – časová dotace: cca 10 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Realizace probíhá formou připraveného výkladu historie daného objektu (v tomto případě celého náměstí), kdy účastníci prezentují výsledky svého výzkumu z předchozího dne.

Metody

Referát, prezentace

Pomůcky

Podklady viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6, [4.3 Náměstí](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Hlavním úkolem této části je na základě výzkumu z předchozího dne (viz Tematický blok č. 4) prezentovat historii daného prostoru – náměstí a okolních budov. Jde především o to, postihnout proměny jednoho veřejného prostoru v dějinách a pokud možno začlenit jeho osudy do širších lokálních i celosvětových dějinných souvislostí.

2.6.4 Téma č. 4 (Důstojnický pavilon) – časová dotace: cca 10 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Realizace probíhá formou připraveného výkladu historie daného objektu, kdy účastníci prezentují výsledky svého výzkumu z předchozího dne.

Metody

Referát, prezentace

Pomůcky

Podklady viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6, [4.4 Důstojnický pavilon](#).

Podrobně rozpracovaný obsah

Hlavním úkolem této části je na základě výzkumu z předchozího dne (viz Tematický blok č. 4) prezentovat historii daného domu. Jde především o to, postihnout proměny jedné stavby v dějinách a pokud možno začlenit její osudy do širších lokálních i celosvětových dějinných souvislostí.

2.6.5 Téma č. 5 (Kavalír 4) – časová dotace: cca 10 minut

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Realizace probíhá formou připraveného výkladu historie daného objektu, kdy účastníci prezentují výsledky svého výzkumu z předchozího dne.

Metody

Referát, prezentace

Pomůcky

Podklady viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6, [4.5 Kavalír 4.](#)

Podrobně rozpracovaný obsah

Hlavním úkolem této části je na základě výzkumu z předchozího dne (viz Tematický blok č. 4) prezentovat historii daného domu. Jde především o to, postihnout proměny jedné stavby v dějinách a pokud možno začlenit její osudy do širších lokálních i celosvětových dějinných souvislostí.

2.7 Tematický blok č. 7 (Cesta k porozumění pevnosti) – počet hodin 4

Tematický blok je zaměřen na porozumění represivní funkci terezínské pevnosti ve 20. století a celkové ověření cílů vzdělávacího programu. Blok je založen na výkladu, diskusi a práci s digitálním modelem Terezína. Účastníci programu získají základní znalosti o využití Terezína pro účely masových deportací vězňů během první světové války, definici genocidy a zařazení tohoto zločinu do mezinárodního práva, obecných mechanismech genocidního jednání, širším rámci tzv. genocidní politiky nacistického Německa, okolnostech vzniku ghetta a tranzitního tábora v Hlavní pevnosti Terezín během druhé světové války a specifických funkcích tohoto represivního zařízení v genocidní politice nacistického Německa. Záměrem tematického bloku je přivést účastníky ke správnému porozumění proměňující se funkce pevnostního města Terezín v první polovině 20. století (do roku 1945). V závěru bloku jsou znalosti o represivní funkci Terezína uvedeny do souvislosti starší historie pevnosti. Tím se naplňuje cíl vzdělávacího programu – prezentovat na příkladu proměňující se funkce terezínské pevnosti historický vývoj Evropy 18. – 20. století. Tematický blok zároveň prostřednictvím formativního hodnocení ověřuje, zda a do jaké míry vzdělávací program podnítl zájem účastníků o dějiny 18. – 20. století a přispěl k získání nových znalostí.

2.7.1 Téma č. 1 (Represivní funkce Terezína během první světové války) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje na historii využití pevnosti pro účely represe a masových deportací do Terezína během první světové války. Cílem tématu je v návaznosti na tematický blok č. 3 (téma č. 2), který ověřil znalosti účastníků o dějinách první světové války, ukázat dějinný zlom ve funkčním využití terezínské pevnosti v důsledku válečných potřeb Rakousko-Uherska v období let 1914 – 1918 a zároveň přiblížit účastníkům vzdělávacího programu důvody, proč byl během druhé světové války Terezín nacisty vybrán k obdobným účelům.

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a zaměřuje se na téma využití pevnosti pro účely represe a masových deportací do Terezína během první světové války. Pro výklad a diskusi je využit digitalizovaný 3D model Terezína a fotografický materiál (dobové fotografie). Cílem hodiny je demonstrovat na konkrétních příkladech způsoby využití terezínské pevnosti pro represivní opatření Rakousko-Uherska, a to jak vůči zajatcům nepřátelských armád, tak i civilistům a politickým odpůrcům.

Metody

Výklad

Prezentace fotografií

Ukázka digitalizovaného 3D modelu Terezína

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Dataprojektor a promítací plátno

Flipchart

PC se zařízením pro virtuální realitu

Podrobně rozpracovaný obsah

Cílem vyučovací hodiny je účastníkům vysvětlit zásadní změnu ve využití terezínské pevnosti během první světové války. Hodina navazuje na předchozí tematické bloky, v jejichž rámci se účastníci seznámili jak s kontextem dějin první světové války (tematický blok č. 3), tak i s jednotlivými (konkrétními) historickými místy vázícími se k dějinám první světové války v Terezíně (tematické bloky č. 1 a 2). Tato – zcela nenahraditelná – zkušenost účastníků je v rámci vyučovací hodiny doplněna prohlídkou 3D modelu Terezína ve virtuální realitě, konkrétně zajateckých táborů v okolí pevnosti, které se jako jedny z mála historických objektů v Terezíně do dnešních dní nedochovaly. Vyučovací hodina názorně ukazuje, že to byly právě zajatecké tábory pro válečné zajatce nepřátelských armád, které znamenaly počátek masové internace v terezínské pevnosti (do začátku první světové války byl Terezín využíván pouze pro vojenské účely a účely věznění vojáků v tzv. vojenské trestnici). Tato funkce byla během první světové války výrazně rozšířena a z Terezína se – bohužel – stává obávané místo věznění politických odpůrců a civilistů. Tento aspekt je v rámci vyučovací hodiny opět demonstrován na konkrétním příkladu deportace ruských civilistů v roce 1914, kteří byli v Terezíně na určitou dobu věznění pouze na základě své etnické příslušnosti, aby byli z bohušovického nádraží nakonec deportováni do internačního tábora v rakouském Thalerhofu. V závěru hodiny je terezínský příklad zasazen do širšího rámce dějin první světové války, kdy je poukázáno, že segregace, represe a masové zabíjení bylo součástí brutálního způsobu vedení první světové války. Destruktivita válečných operací se s koncem první světové války nezastavila. Hladomory v Sovětském svazu 30. let 20. století a další události meziválečného masového násilí byly následovány tragickými událostmi druhé světové války. Celé období let 1914 – 1945 tak představuje jednu z nejděsivějších epizod v dějinách lidstva. Důkazem toho jsou i dějiny Terezína po první světové válce. Po rozpadu Rakousko-Uherska v roce 1918 se Terezín v rámci nově vzniklého demokratického Československa vrátil ke své vojenské funkci. Tato epizoda však neměla dlouhého trvání. Po dvou desetiletích se Terezín opět stává místem segregace a utrpení civilních obyvatel.

Obsah tématu a hodiny je uveden v [Průvodci vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#), strany 4 – 10. Účastníci se též mohou seznámit s prezentací v rámci Souboru metodických materiálů, [Prezentace k tematickému bloku č. 7](#), kde jsou k nahlédnutí historické fotografie zajateckých táborů a deportací do Terezína během první světové války. Pro doplnění znalostí lze případně využít i výukové video z programu Terezín v kontextu evropských dějin I (pro žáky 8. – 9. tříd ZŠ) k tématu Terezína a první světové války [ZDE](#).

2.7.2 Téma č. 2 (Zločin genocidy a genocidní politika nacistického Německa) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje na vysvětlení a porozumění základním mechanismům genocidního jednání. Cílem tématu je představení širšího rámce tzv. genocidní politiky nacistického Německa, se kterou jsou spjaty dějiny Terezína během druhé světové války. Téma má v návaznosti na tematický blok č. 3 (téma č. 3), který ověřil znalosti účastníků o dějinách druhé světové války, účastníky dále přiblížit ke správnému porozumění proměňující se funkce pevnostního města Terezín.

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Vyučovací hodina probíhá formou výkladu a diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a navazuje na tematický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin). Cílem hodiny je účastníkům vysvětlit obecné mechanismy genocidního jednání a představit základní definice a rámec genocidní politiky Německa vůči židovskému a romskému obyvatelstvu Evropy během druhé světové války. K výkladu a diskusi jsou v prostorách Centra studií genocid k dispozici modely koncentračních táborů ve virtuální realitě a fyzický model vyhlazovacího tábora v Osvětimi-Březince. V závěru hodiny by účastníci měli blíže pochopit principy a tragické důsledky genocidního procesu během druhé světové války.

Metody

Výklad

Fyzický model vyhlazovacího tábora v Osvětimi-Březince

Ukázka a využití digitalizovaného 3D modelu vyhlazovacího tábora Osvětim

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Dataprojektor a promítací plátno

Flipchart

Podrobně rozpracovaný obsah

V úvodu hodiny je nejprve vysvětlen význam a okolnosti vzniku pojmu genocidy, včetně představení jeho autora, polského právníka židovského původu Rafaela (Rafała) Lemkina. Účastníkům je představen pojem a definice genocidy jako zločinu podle mezinárodního práva (spáchaného „v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou“), který uznává mezinárodní společenství (Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidy, kterou přijala Organizace spojených národů 9. prosince 1948) a je součástí národních právních systémů (nejedná se tedy pouze o vědecký nebo „politický“ termín). V další části hodiny se účastníci seznamují se základními mechanismy procesu genocidního jednání, které jsou výsledkem dlouholetého bádání v oblasti studií holocaustu a genocid. Genocida jako systematický a kolektivní pokus o likvidaci určité, přesně definované skupiny lidí (tzv. nečlenské skupiny) postupuje v dílčích fázích (identifikace, segregace, shromáždění, deportace, likvidace) a je spjata s procesem vytváření identity národů a jiných skupin (např. náboženských společenství). V hodině je vysvětlen mechanismus tzv. vnitřní krize, kdy se proces vytváření identity transformuje do nenávisných politik a postojů vůči tzv. nečlenské skupině. Tyto obecné mechanismy jsou ve zbývajících částech hodiny demonstrovány na příkladu nacistické genocidní politiky. Vysvětlení pojmů a historických souvislostí ghettoizace, masových deportací a účelu vyhlazovacích táborů na území východní Evropy jsou předpokladem pro porozumění a zařazení funkce

tereziánského ghetta během druhé světové války (viz následující téma č. 3). K diskuzi a výkladu jsou využity digitalizované 3D modely Tereziína a Osvětimi ve virtuální realitě i fyzický model vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka, kam byli k likvidaci deportováni tereziánští vězni.

Téma je podrobně rozpracováno v „[Průvodci vzdělávacím programem – část 3, Tereziín a dějiny 20. století do roku 1945](#)“, strany 11 – 22. Účastníci se též mohou seznámit s prezentací v rámci Souboru metodických materiálů, [Prezentace k tematickému bloku č. 7](#). Pro doplnění znalostí lze případně využít i výukové video z programu Tereziín v kontextu evropských dějin I (pro žáky 8. – 9. tříd ZŠ) k tématu Tereziína a druhé světové války [ZDE](#).

2.7.3 Téma č. 3 (Ghetto Tereziín v nacistické genocidní politice) – počet hodin: 1

Téma se zaměřuje se na vysvětlení okolností vzniku ghetta a tranzitního tábora v Hlavní pevnosti Tereziín a specifických funkcí tohoto represivního zařízení v genocidní politice nacistického Německa. Cílem tématu je porozumění role tereziánského ghetta v návaznosti na představení základního rámce genocidní politiky nacistického Německa během druhé světové války (viz předchozí téma č. 2). Téma se věnuje jednotlivým funkcím ghetta a shrnuje jeho tragické dějiny během druhé světové války.

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Vyučovací hodina probíhá formou výkladu a diskuse v prostorách Centra studií genocid Tereziín a navazuje na předchozí téma bloku (téma č. 2, Zločin genocidy a genocidní politika nacistického Německa). Účastníci mají z předchozích bloků a témat dostatečné znalosti o technických parametrech tereziánské pevnosti, způsobech využití pevnosti pro represivní účely během první světové války, kontextu dějin Tereziína během druhé světové války a o obecných mechanismech genocidního jednání. Zároveň účastníci v předchozích tematických blocích programu navštívili konkrétní místa spojená s obdobím ghetta. Pro porozumění jednotlivým funkcím tereziánského ghetta tak mají již dostatečné znalosti a předpoklady. Vyučovací hodina je postavena na výkladu a diskuzi s účastníky programu, využití digitalizovaného 3D modelu Tereziína ve virtuální realitě a ukázkách z dobové nacistické propagandy.

Metody

Výklad

Ukázka a využití digitalizovaného 3D modelu Tereziína

Promítání ukázek z filmových dokumentů

Diskuse s účastníky

Pomůcky

Dataprojektor a promítací plátno

Flipchart

Podrobně rozpracovaný obsah

Obsahem vyučovací hodiny je výklad a diskuse o okolnostech a důvodech vzniku ghetta, jeho funkcích (tranzitní tábor, starobní ghetto, výměnný tábor a propagandistické ghetto), umístění ghetta v rámci celého represivního komplexu v Tereziíně, zemích původu jeho vězňů, podmínkách věznění, počtech obětí a významu pro paměť v České republice. V rámci hodiny je diskutováno téma zneužití pevnosti

Terezín a vězňů ghetta pro účely popírání nacistické genocidy (inspekce Mezinárodního Červeného kříže, projekt tzv. zkrášlování a propagandistický film). V hodině jsou vysvětleny důvody pro tyto propagandistické aktivity. V závěru hodiny by účastníci měli být schopni zařadit roli terezínského ghetta do celkového postupu nacistické genocidy (segregace, deportace a popírání) a vysvětlit specifické funkce tohoto zařízení.

Téma je podrobně rozpracováno v „[Průvodci vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#)“, strany 23 – 27. Účastníci se též mohou seznámit s prezentací v rámci Souboru metodických materiálů, [Prezentace k tematickému bloku č. 7](#). Pro doplnění znalostí lze případně využít i výukové video z programu Terezín v kontextu evropských dějin I (pro žáky 8. – 9. tříd ZŠ) k tématu Terezína a druhé světové války [ZDE](#).

2.7.4 Téma č. 4 (Závěrečné zhodnocení) – počet hodin: 1

Závěrečné téma je určeno diskusi a skupinové práci k tématu proměny funkce Terezína v 18. – 20. století. Cílem tématu je ověřit, zda vzdělávací program naplnil své cíle.

1. hodina

Forma a bližší popis realizace

Závěrečná vyučovací hodina je určena diskusi a závěrečné skupinové práci k tématu dějin Terezína v 18. – 20. století a proměny funkce pevnosti oproti době jejího vzniku. Žáci jsou vedeni moderátorem (pedagogem) a diskutují k obsahům předcházejících tematických bloků. Cílem hodiny je ověřit, zda vzdělávací program naplnil své cíle (tj. přiblížit účastníkům velké dějiny českých zemí i Evropy na příkladu osudů Terezína, podnítit zájem účastníků o dějiny 18. – 20. století a specifickou historii pevnostního města Terezín a získání nových znalostí).

Metody

Diskuse s účastníky

Skupinová práce

Pomůcky

Flipchart

Psací potřeby

Podrobně rozpracovaný obsah

Závěrečná vyučovací hodina je určena diskusi a závěrečné skupinové práci k tématu dějin Terezína ve 20. století a proměnám jeho funkcí od vzniku pevnosti na konci 18. století. Účastníci formou diskuse ověřují své nově získané znalosti a míru, do jaké porozuměli probíraným tématům.

Informace k obsahu programu účastníci najdou v [Průvodci vzdělávacím programem – část 1](#) a v [Průvodci vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#).

3 Metodická část

3.1 Metodický blok č. 1 (Cesta do Terezína) – počet hodin: 2

Základem tohoto bloku je prožití vlastní zkušenosti absolvováním cesty, po které „kráčely dějiny“. Možná jen menší dějiny, ale přesto konkrétní. To je hlavním motivem celého bloku. Prožitek je umocněn i tím, že účastníci alespoň část svých věcí ponесou s sebou. Podobně jako třeba vojáci nesli svou „plnou polní“, nebo židovští vězni své osobní věci. Objemnější a těžší zavazadla lze po dohodě převézt z nádraží autem.

Je dobré již před příjezdem do Terezína (respektive na bohušovické nádraží) věnovat určitý čas v rámci formálního vzdělávání zopakování dějin od 2. poloviny 18. století, zejména pak témat první a druhé světové války. Kontextové informace k těmto obdobím účastníci naleznou v Průvodcích vzdělávacím programem – [část 1](#) a [část 3](#) (viz Soubor materiálů k realizaci tematických bloků č. 2 a 3). V ideálním případě by se účastníci měli s tímto vzdělávacím materiálem seznámit ještě před zahájením programu – jsou pak lépe schopni pochopit předkládané příběhy. Program plynuleji probíhá, protože již není třeba se vracet k základním informacím – např. co vůbec bylo Rakousko-Uhersko a jak probíhala první světová válka.

Prezentování a zopakování témat může také probíhat cestou vlakem do Terezína. To záleží na vzdálenosti a možnostech přepravy, což ponecháváme na každé skupině účastníků, resp. škole.

Prezentovat jednotlivá témata je možné dvojím způsobem. První, pro studenty snazší, je, aby téma prezentoval sám učitel. To spíše odpovídá modelu formálního vzdělávání. Druhý způsob probíhá spíše řízenou diskusí na základě připravených materiálů:

[1.1 Plán cesty](#)

[1.2 Pevnostní nádraží](#)

[1.3 Velká válka](#)

[1.4 Židovské transporty](#)

Tento blok je na úplném počátku vzdělávacího programu a účastníci ještě nemohou mít dostatek podkladů k nějaké hlubší znalosti tématu. Jde tedy spíše jen o možnost ověřit základní znalosti a předat (resp. doplnit) všeobecné informace o základních tématech vzdělávacího programu – tj. válka roku 1866, první a druhá světová válka, holocaust atd. V rámci pilotáže vzdělávacího programu se však ukázalo, že studenti za pomoci učitele byli schopni např. rozeznat uniformy rakousko-uherské armády a v kombinaci s rokem 1914 rozklíčovali, že předkládané fotografie budou mít spojitost s vypuknutím první světové války. Přitom je důležité, že účastníci nemají být „zasypáni“ historickými daty a jmény, ale je potřeba jim spíše osvětlit okolnosti historických událostí. Tedy spíše než *kdy* a *kdo* se zaměřit na otázky *proč* a *jak*.

Tato část programu probíhá pod širým nebem a je tak do značné míry závislá na aktuálním počasí. V případě horšího počasí je vhodné být dostatečně vybaven – pevná obuv, přiměřené oblečení apod. Téma nádraží je možné odprezentovat v hale bohušovického nádraží. Další zastavení je ale možné v případě špatného počasí odprezentovat také v budově nádraží, případně samotnou cestu zcela vypustit a svést se autobusem přímo na terezínské náměstí.

Obecné informace o historii Terezína, potřebné k absolvování tohoto bloku, je možné získat z připravených průvodců vzdělávacím programem, případně z další uvedené literatury – Soubor metodických materiálů, [Literatura, zdroje a odkazy](#).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- Anna HÁJKOVÁ, *Poslední ghetto: Všední život v Terezíně*, Praha 2021.
- Jiří HOFMAN, *Děšť, napětí a ticho – pevnost Terezín ve válce 1866*, in: Jiří HUTEČKA – Josef ŠRÁMEK, *Mlhy na Chlumu, prusko-rakouská válka v optice moderní historiografie*, Hradec Králové 2018, s. 173-181.
- Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2014.
- Vojtěch BLODIG – Miroslava LANGHAMEROVÁ – Jan VAJSKEBR, *Malá pevnost Terezín 1940-1945*, Praha 2009.

Celá trasa cesty je zvolena tak, aby byla bezbariérová a byla tak vhodná i pro studenty se SVP, ačkoliv konkrétně tento program žákům se SVP přímo určen není.

Pokud bude program aplikován na jiném místě než v Terezíně, je třeba vybrat nějakou adekvátní cestu s podobným příběhem nebo historií. Téma využití železničních stanic za první a druhé světové války je dobře přenositelné prakticky na každé nádraží v ČR.

3.1.1 Téma č. 1 (Pevnostní nádraží) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Je třeba mít na paměti, že cílem tématu není „zahltit“ účastníky historií, ale nechat je pocítit ducha místa. Ideálně tak, že přesně tady na tom peróně, kde nyní stojíte, stály v roce 1914 stovky civilistů z Haliče, nuceně internovaných v Terezíně. Fotky přiložené v podkladech k realizaci jsou k tomu dobrým prostředkem, protože velká část nádraží se od té doby nezměnila. Účastníci tak mohou stát přesně tam, kde roku 1914 samotní internovaní civilisté, a o kousek vedle stojí přesně na místě, kde stáli jejich strážníci.

Toto místo je určeno ale spíše pro připomenutí událostí 19. století a zejména války 1866. Nemělo by se tedy zapomenout odprezentovat účastníkům na základě přiloženého plánu, že nádraží bylo svým způsobem „detašovanou pevností“ terezínské pevnosti obklopenou valy, bateriemi a dělostřelectvem.

Foto: Budova nádraží v Bohušovicích nad Ohří dnes (zdroj: Wikimedia)

3.1.2 Téma č. 2 (Velká válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Zde je za místo prezentace zvoleno dnešní parkoviště u židovského hřbitova, ke kterému účastníci dojdou, jakmile minou zahrádkářskou kolonii. Podobně jako u nádraží, přesně v těchto místech se v letech 1914 – 1918 formovaly tzv. marškumpačky známé z humoristického románu Jaroslava Haška „Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války“, než vyrazily na nádraží a na frontu.

Ústředním tématem je zde připomenutí první světové války. Na fotografii č. 5 (viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 1, [1.3 Velká válka](#)) je dokonce za nastoupenými vojáky vidět bílý pruh hřbitovní zdi, kterou můžete vidět na druhé straně kotliny, pokud se otočíte zpět směrem k nádraží. Prožitek tak lze opět prohloubit tím, že se nacházíte přesně na tom místě, kde tehdy stáli vojáci, než odešli na frontu. Pokud Rakousko-Uhersko během první světové války mobilizovalo cca 7 800 000 mužů, ze kterých padlo cca 1 200 000, pak to znamená, že cca každý šestý člověk z přiložené fotografie se z války už nevrátil.

Část fotografií byla pořízena až v pevnosti – u Bohušovické brány a v zatáčce u Hálkových sadů. Je možné zadat účastníkům úkol, aby pozorovali okolí a zkusili tato místa najít, až jimi budou procházet.

Foto: Bohušovická kotlina pohledem od pevnostního hřbitova (zdroj: TMZ)

3.1.3 Téma č. 3 (Židovské transporty) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Téma se zaměřuje na rámcové představení funkce Terezína během druhé světové války. Dochovaný relikv železniční vlečky v Bohušovické bráně v kombinaci s fotografickým materiálem umožní zpřítomnit dějinný aspekt, který byl neoddelitelně spjat s uplatňováním nacistické genocidní politiky – deportacemi židovských obyvatel do ghetta a koncentračních táborů a následně do vyhlazovacích táborů.

Foto: Pohled na vlečku a Bohušovickou bránu směrem z města (zdroj: TMZ)

3.2 Metodický blok č. 2 (Pevnost Terezín) – počet hodin: 2

Cílem tohoto bloku je propojit základní povědomí o historických událostech 18. a 19. století dané učebním plánem (vzdělávacím programem) střední školy s konkrétní historií/příběhem terezínské pevnosti a poznat její strukturu a fungování. Proto bylo do předchozího tematického bloku č. 1 zařazeno opakování během cesty do Terezína z bohušovického nádraží.

V zásadě lze tento blok absolvovat kdekoli v Terezíně, ale pro názornost je vzhledem k současným podmínkám nejlepší přímo Muzeum Terezína s jeho velkým modelem pevnosti. Muzeum je kompletně bezbariérové a umožňuje tedy účast i handicapovaným.

Obecně lze říci, že na všech stupních školství je úroveň znalostí i vnímavosti žáků kolísavá a nelze tedy přesně předdefinovat obsah a formu prezentování daného tématu. Vzdělávací program by tak měl individuálně reagovat na potřeby konkrétních posluchačů.

Cílem je zprostředkovat žákům hlavní sdělení, že podoba českých měst se ve své historii často měnila. Celý tematický blok lze adaptovat na jakékoli jiné místo mimo Terezín, protože každé město má svůj stavební vývoj, který lze v terénu, případně s pomocí lokálních muzeí, s žáky projít (části městského opevnění, sakrální památky, hrady a zámky, historické technické stavby atd.). Na základě hlavní kostry tohoto programu je tak možné obsah upravit na poměry jakéhokoli místa. Účelem je adekvátně rozvíjet klíčové kompetence u účastníků.

V případě Terezína je obsah sdělení přirozeně zaměřen na téma vojenství. Pokud bude program adaptován na jiné město, bude nejspíše třeba změnit zaměření na jinou oblast lidské činnosti charakteristickou na pro dané místo – hornictví, textilní výroba, zemědělství apod.

Celkově lze doporučit zahrnout pro doplnění informací dostupné tištěné i audiovizuální materiály k obecným i lokálním dějinám (např. knihy, youtube videa a naučné weby – viz Soubor metodických materiálů, [Literatura, zdroje a odkazy](#)). Pro Terezín je součástí instruktážní video o funkci opevnění

(viz Soubor nepovinných příloh, tematická videa, [Obrana pevnosti Terezín](#)) vytvořené pro předchozí verzi programu a samozřejmě samotný [Průvodce vzdělávacím programem, část 1](#).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu a zdroje:

- Jiří HOFMAN, *Země k obraně, matce ke cti – Stavba pevnosti Terezín 1780-1790*, disertační práce obhájená na Katedře historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2021, https://theses.cz/id/j4ik0l/?zoomy_is=1 (10.7.2022).
- Andrej ROMAŇÁK, *Pevnost Terezín*, Dvůr Králové 1994.
- Andrej ROMAŇÁK, *Pevnost Terezín a její místo v dějinách fortifikačního stavitelství*, Praha 1972.
- Dokument *Terezín – nepokořené hradby* z cyklu Národní klenoty 2: <https://www.youtube.com/watch?v=Jx3q9RZ29Co> (10.7.2022).

3.2.1 Téma č. 1 (Terezín se představuje) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Terezínská pevnost je mimořádně složitá stavba s komplikovaným systémem fortifikací. Žádné místo v krajině (uvnitř i vně Terezína) nedovoluje prohlédnout si ji v celku a přehledně. Pro tyto účely je ideální velký model pevnosti v muzeu na Retranchementu 5 (fyzický i 3D), jenž umožňuje zevrubný a srozumitelný výklad o této stavbě.

Soudobá technická terminologie fortifikací je i pro odborníky složitá a nepřehledná. Doporučujeme proto používat ji omezeně. Stejnou službu pro pochopení funkce pevnosti nám udělají i obecné termíny (hradba, val, zeď). Netřeba tedy „bazírovat“ na zásadovém užívání slov jako bastion, ravelin, reduit, kontragarda apod.

Historie střední Evropy 18. století je komplikovaná a ve školách obecně málo probíraná. Je tak třeba přisun informací upravit dle informační základny dostupné účastníků. Tato doba nebývá ani v médiích reflektována tak často jako např. druhá světová válka. Proto pomáhá připodobnit je nějakým známějším filmem – nejnověji např. seriál Marie Terezie.

V zásadě ale není třeba mít obavy o výklad, jeho obsah či formu, protože prohlídka je zajištěna pracovníky muzea, kteří jsou v této věci školeni a mají zkušenosti i s individuální adaptací výkladu na aktuální složení auditoria (věk, úroveň znalostí, duševní či fyzická únava apod).

Obdobně jako u předchozího tematického bloku č. 1 je vhodné, když se účastníci ještě před návštěvou Terezína v rámci školní výuky seznámí se základními historickými událostmi. Kontextové informace účastníci naleznou v Průvodci vzdělávacím programem (viz Soubor materiálů k realizaci programu, přílohy k realizaci tematického bloku č. 2, [Průvodce vzdělávacím programem, část 1](#)).

Pokud by měl být program adaptován na podmínky jiného místa (město, hrad atp.), bude možné jistě nalézt dostatek historických vyobrazení, plánů, v některých případech i model. Automaticky se nabízí spolupráce s lokálními entitami pečujícími o historické dědictví. Základem je ale poutavá forma výkladu látky, což bývá u odborníků (historiků, archivářů i jiných) často problematické. Není vhodné posluchače zahrnout jmény, daty, odbornými termíny a líčením těžko pochopitelných dějinných procesů, kterým často není schopen porozumět ani dospělý.

Foto: Výprava u modelu pevnosti v muzeu (zdroj: TMZ)

3.2.2 Téma č. 2 (Pevnost) – počet hodin: 70 minut

1. hodina

Tato část programu se odehrává formou cesty napříč opevněním a všemi jeho prvky, o kterých se v předchozím tématu hovořilo. Prohlídka opevnění a podzemních chodeb má následující části:

- prohlídka hradeb a pevnostních příkopů v severozápadní části pevnosti s líčením o jejich funkci během plánované obrany (zejména je pozornost zaměřena na roli vody v celém systému);
- prohlídka kasematních a jiných interiérů pevnosti skrytých uvnitř hradeb a popis jejich funkce (podzemní pěchotní a dělostřelecké střílny);
- cesta podzemním systémem minových chodeb ve světle luceren s výkladem jejich obrany během tzv. podzemní války.

Cílem této části programu je ukázat složitý systém opevnění a jeho obrany přímo na místě v terénu, kde si na ně lze sáhnout. Prohlídka prochází pevnostním příkopem (někdy mírně podmáčeným), kasematy s historickou nerovnou dlažbou a podzemními chodbami. V lucernách svítí svíčky, ale také z nich může kapat vosk. Je tedy třeba vybavit se pevnou obuví a oblečením, u kterého nevadí případné mírné ušpinění. Odměnou ale bude skutečně nevšední zážitek pro všechny zúčastněné.

Podobně jako v předchozí části, také zde je dbáno na odpovídající formu i obsah. Cílem není zahltit posluchače odbornou teorií. Naopak je třeba vše názorně ukázat na místě, projít a „osahat si to“. Jen tak bude správně pochopena funkce obrany.

Nejzábavnější a nejpoutavější je ta část prohlídky v podzemních chodbách s lucernami v rukou. I tu však lze ještě učinit napínavější, když v některých předem vybraných chodbách necháte jít zájemce poslepu, beze světla. Tyto části chodeb jsou po rekonstrukci, rovné, dlážděné, bez překážek, takže nehrozí zakopnutí, pád ani že by se nikdo ztratil.

Pevnost Terezín je především technickou památkou. Pokud bude program upravován na jiné historické místo, je vhodné najít odpovídající památku technického charakteru jako například hamr, hutě, mlýny, vodní díla atd.

Zkušenost ukázala, že nejvhodnější je individuální přístup ke každé skupině. Pokud jsou účastníci unavení či bez zájmu o téma, je lepší prohlídku zkrátit. Je však třeba ale počítat spíše s tím, že cesta podzemím opevnění a minovými chodbami s lucernou v ruce (či dokonce potmě) bude pro všechny takovým dobrodružstvím, že se prohlídka poněkud protáhne.

Foto: Prohlídka podzemních chodeb s lucernami (zdroj: TMZ)

3.3 Metodický blok č. 3 (Terezín v kontextu dějin) – počet hodin: 2

3.3.1 Téma č. 1 (Dějinný kontext 18. – 19. století) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je přiblížit dějinný kontext tzv. starší historie pevnosti Terezín a přispět tak k porozumění informací získaných v rámci tematického bloku č. 2.

Prostory Centra studií genocid Terezín jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Hodina je založena převážně na diskusi s účastníky, v jejímž rámci jsou ověřeny znalosti získané v rámci formálního vzdělávání.

Pro realizaci vyučovací hodiny je připravena prezentace ve formě otázek a odpovědí, která umožní instruktorovi, příp. pedagogovi společně s účastníky programu ověřit kontextové znalosti (viz Soubor metodických materiálů č. XX – [Prezentace k tematickému bloku 3](#)). Prezentace obsahuje jednotlivé otázky, které jsou nezbytné pro pochopení kontextu dějin 18. – 19. století.

Hodinu lze aplikovat kdekoli nezávisle na lokaci.

Hodina může být částečně doplněna virtuální prohlídkou 3D modelu Terezína z doby jeho vzniku. Prohlídka 3D modelu ve virtuální realitě je možná pouze v případě realizace vzdělávacího programu v Centru studií genocid Terezín. Pro realizaci na jiných místech jsou k dispozici [snímky z modelu Terezína](#).

V rámci formativního hodnocení je v úvodu hodiny důležité ověřit, zda účastníci porozuměli jejímu cíli. Samotná hodina je založena na způsobu formativního hodnocení. V jejím průběhu účastníci odpovídají nebo si ve skupině ověřují znalosti ve formě odpovědí na následující otázky (jsou součástí přiložené [Prezentace k tematickému bloku 3](#)):

- Jaká byla hlavní myšlenka evropského osvícenského absolutismu?
- Jak souvisela stavba terezínské pevnosti s územními ztrátami a reformními snahami Habsburků v letech 1740 – 1790 za panování Marie Terezie a Josefa II.?
- Jaké byly důsledky válek s Pruskem a dalšími evropskými státy pro habsburskou monarchii?
- Jak se proměnila funkce terezínské pevnosti v 19. století?

Kontextová hodina podporuje zejména klíčovou kompetenci „schopnost učit se“ – tím, že hodina přibližuje učivo (kontext 18. a 19. století) jinými formami než pouze formální výukou (diskuse nad znalostmi a vnímáním problematiky ze strany účastníků, práce s digitalizovaným modelem).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- Pavel BĚLINA – Jan Pavel KUČERA – Jiří KAŠE, *Velké dějiny země koruny české X 1740-1792*, Praha 2001.

3.3.2 Téma č. 2 (První světová válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je ověřit znalosti žáků o vzniku, příčinách, průběhu, charakteru a důsledcích konfliktu.

Prostory Centra studií genocid Terezín jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Hodina je založena převážně na diskusi s účastníky, v jejímž rámci jsou ověřeny znalosti získané v rámci formálního vzdělávání. Je vhodné, když se s kontextovými informacemi účastníci seznámí ještě před zahájením vzdělávacího programu. Informace účastníci najdou v [Průvodci vzdělávacím programem – část 3](#) (viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3). Vzhledem ke zkušenostem z pilotáží vzdělávacího programu je však nezbytné kontextové informace probrat v rámci samotného programu (tématu).

Pro realizaci vyučovací hodiny je připravena prezentace ve formě otázek a odpovědí, která umožní instruktorovi, příp. pedagogovi společně s účastníky programu ověřit kontextové znalosti (viz Soubor metodických materiálů – [Prezentace k tematickému bloku 3](#)). Prezentace obsahuje jednotlivé otázky, které jsou nezbytné pro pochopení funkce Terezína během první světové války, základní odpovědi na tyto otázky a částečně i vizuální materiál (fotografie a kresby) k první světové válce.

Žáci by měli být schopni vnímat rozsah katastrofálních podmínek vojáků a civilistů během válečného konfliktu, radikalitu a dosah technologických změn, které první světová válka přinesla a brutalitu konfliktu, který se stal počátkem moderního masového násilí. Pochopení těchto fenoménů je nezbytným předpokladem pro porozumění role terezínské pevnosti během první světové války (deportace, zajatecké tábory) – tedy témat, která jsou předmětem tematického bloku č. 7 (téma č. 1).

„Kontextové“ znalosti jsou nutným předpokladem pro pochopení „malých“ dějin Terezína, které v případě první světové války nejsou na rozdíl od druhoválečné dějinné epizody všeobecně známy a nejsou zahrnuty do učebnic a školních vzdělávacích programů. Hodinu lze aplikovat kdekoli nezávisle na lokaci.

V rámci formativního hodnocení je v úvodu hodiny důležité ověřit, zda účastníci porozuměli jejímu cíli. Samotná hodina je založena na způsobu formativního hodnocení. V jejím průběhu účastníci odpovídají nebo si ve skupině ověřují znalosti ve formě odpovědí na následující otázky (jsou součástí přiložené [Prezentace k tematickému bloku č. 3](#)):

- Jaké byly širší příčiny první světové války v letech 1914 – 1918?
- Které hlavní mocnosti spolu soupeřily o politický a ekonomický vliv?
- Kde všude docházelo ke sporům?
- Co bylo záminkou pro rozpoutání první světové války v roce 1914?
- Kdo byli hlavní aktéři válečného konfliktu v letech 1914 – 1918?
- Proč je válka nazývána „světovou“?
- Jaký byl postupný průběh bojů první světové války?
- V jakém terénu a na jakých frontách probíhaly boje?
- Čím se vyznačoval průběh a charakter vedení válečných operací v letech 1914 – 1918?
- Jaký byl počet obětí první světové války?
- Jak se boje první světové války dotkly civilního obyvatelstva na různých místech světa?
- Jaký byl hlavní důsledek první světové války pro politické uspořádání v Evropě?
- Jaké byly důsledky konfliktu pro obyvatele Evropy?
- K čemu vedly výsledky první světové války?

Kontextová hodina podporuje zejména klíčovou kompetenci „schopnost učit se“ – tím, že hodina přibližuje učivo (kontext první světové války) jinými formami než pouze formální výukou (diskuse nad znalostmi a vnímáním problematiky ze strany účastníků, příp. prohlídkou tematických výstav).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- Robert KVAČEK, *První světová válka a česká otázka*, Praha – Kroměříž 2003.
- Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2014. Robert KVAČEK, *První světová válka a česká otázka*, Praha – Kroměříž 2003.
- Ian WESTWELL, *První světová válka. Den po dni*, Praha 2013.

3.3.3 Téma č. 3 (Druhá světová válka) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je ověřit znalosti žáků o vzniku, příčinách, průběhu, charakteru a důsledcích konfliktu.

Prostory Centra studií genocid Terezín jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Hodina je založena převážně na diskusi s účastníky, v jejímž rámci jsou ověřeny znalosti získané v rámci formálního vzdělávání. Je vhodné, když se s kontextovými informacemi účastníci seznámí ještě před zahájením vzdělávacího programu. Informace účastníci najdou v [Průvodci vzdělávacím programem – část 3](#) (viz Soubor materiálů k realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3). Vzhledem ke zkušenostem z pilotáží vzdělávacího programu je však nezbytné kontextové informace probrat v rámci samotného programu.

Pro realizaci vyučovací hodiny je připravena prezentace ve formě otázek a odpovědí, která umožní instruktorovi, příp. pedagogovi společně s účastníky programu ověřit kontextové znalosti (viz Soubor

metodických materiálů – [Prezentace k tematickému bloku č. 3](#)). Prezentace obsahuje jednotlivé otázky, které jsou nezbytné pro pochopení funkce Terezína během druhé světové války, základní odpovědi na tyto otázky a částečně i vizuální materiál (fotografie a kresby) k druhé světové válce.

Účastníci ověřují své znalosti o situaci v Německu po první světové válce, nacistické ideologii a důsledcích nacistické ideologie pro Evropu.

Znalosti jsou nezbytným předpokladem pro bližší porozumění nacistické genocidní politice (tematický blok č. 7, téma č. 2) a funkci terezínského ghetta během druhé světové války (tematický blok č. 7, téma č. 3).

V rámci formativního hodnocení je v úvodu hodiny důležité ověřit, zda účastníci porozuměli jejímu cíli. Samotná hodina je založena na způsobu formativního hodnocení. V jejím průběhu účastníci odpovídají nebo si ve skupině ověřují znalosti ve formě odpovědí na následující otázky (jsou součástí přiložené [Prezentace k tematickému bloku č. 3](#)):

- K jakým změnám v Německu vedly výsledky první světové války?
- Jaká byla politická a ekonomická situace v Německu ve 20. letech 20. století?
- K čemu došlo v Německu v roce 1933?
- Co tvořilo základ nacistické ideologie?
- O co nacisté usilovali?
- Čím byla nacistická ideologie ovlivněna?
- Co znamenal nástup nacistů do vedení Německa v roce 1933 pro židovské obyvatele?
- K jakým důsledkům nacistické ideologie došlo v Evropě v letech 1938 – 1945?

Kontextová hodina podporuje zejména klíčovou kompetenci „schopnost učit se“ – tím, že hodina přibližuje učivo (kontext první světové války) jinými formami než pouze formální výukou (diskuse nad znalostmi a vnímáním problematiky ze strany účastníků).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- David CESARANI, *Final Solution: The Fate of the Jews 1933–1949*, London 2016.
- Eric HOBSBAWM, *Věk extrémů; Krátké dějiny 20. století 1914 – 1991*, Praha 2010.
- Timothy SNYDER, *Krvavé země; Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha a Litomyšl 2013.

3.4 Metodický blok č. 4 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2

3.4.1 Téma č. 1 (Tajemství terezínských domů I) – počet hodin: 2

1. hodina

Tato část je zaměřena pouze na samostatnou badatelskou práci účastníků ve skupině, kdy mají zpracovávat historii vybraných terezínských domů, kterou budou prezentovat druhý den. Je třeba je ale upozornit, že dotyčné budovy mají zpravidla jiný název historický (Velká pěchotní kasárna), jiný nesly v době ghetta (Drážďanská kasárna) a jiný mají dnes (Žižkova kasárna, resp. opět Velká pěchotní). Bez této informace může být hledání historie do značné míry matoucí. Pro jistotu jsme u každé budovy v příloze k realizaci přidali také současné foto – viz Soubor materiálů pro realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6:

[4.1 Velká pěchotní kasárna](#)

[4.2 Wieserův dům](#)

[4.3 Náměstí](#)

[4.4 Důstojnický pavilon](#)

[4.5 Kavalír 4](#)

Přílohy k realizaci:

Každý dům má svou přílohu, která by účastníky měla navést na potřebná důležitá témata v osudech budov. Popisky jsou ale koncipovány jen velmi obecně, aby příliš nenapovídaly. Například u Kavalíru 4 je fotografie válečných zajatců za první světové války nazvána jen „první světová válka“. Identifikovat obsah fotky se účastníkům podaří jen kombinací informací z níže uvedených zdrojů – v tomto případě část výstavy v muzeu o zajatcích, nebo aplikace, weby nebo průvodci vzdělávacím programem.

Některé obrázky nebo zejména plány v sobě skrývají mnohem více informací, než se na první pohled zdá. Třeba historický plán Velkých pěchotních kasáren ukazuje i rozmístění nábytku v ložnicích, či stáje pro koně. K jejich dešifrování často stačí dedukce nebo si prostě jen přeložit německé popisky historických plánů. Není nezbytné, aby účastníci tyto informace vytěžili kompletně, ale může to být zajímavé zpestření.

Muzeum Terezína:

Tady naleznou informace týkající se historie od založení v roce 1780 až po rok 1938. Ty jsou rozptýleny v jednotlivých místnostech muzea na panelech, obrázcích a plánech. Při zadání práce je třeba studenty upozornit, že muzeum zavírá v 17:00, případně domluvit prodloužení otevírací doby muzea (po dohodě se zaměstnanci).

Ve zdejším informačním centru bývají také vystaveny volně distribuované materiály, ze kterých se dají základní informace získat. Příkladem mohou být turistické orientační mapy nebo plánky ghetta Památníku Terezín se stručnou historií jednotlivých budov.

Informační cedule ve městě:

Téměř každý historický dům v Terezině je dnes opatřen nějakou informační cedulí popisující alespoň ve stručnosti její historii. Jde však o pohyb v ulicích města. Proto je třeba zvážit, zda mají studenti dostat „rozhod“ a samostatně hledat po městě, nebo společnou procházkou spolu s učitelem obejít kolem všech vybraných budov. Tím se omezí riziko, že se při pohybu po městě účastníkům něco stane.

Průvodce SmartGuide:

Jde o novou aplikaci [SmartGuide](#) zachycující mimo jiné stručnou historii jednotlivých budov v Terezině. Online verze je dostupná zdarma a v muzeu je Free WiFi.

Weby:

K historii Terezína lze získat řadu informací také na různých webech věnujících se pevnosti, městu i jeho osudům v době ghetta. Studentům zpravidla nečiní nejmenší problémy si je vyhledat.

Optimálním postupem při přípravě prezentací o historii domů je začít přímo v muzeu, dokud je otevřené. Pak se účastníci „rozeběhnou“ do města, dokud je ještě světlo, a třeba před večerí mohou hledat v ulicích. Po večerí, kdy studenti mívají volno, se mohou věnovat hledání na webu, případně konzultacemi s učitelem nebo zástupcem neformálního vzdělávání.

Program je postaven i pro studenty se SVP tělesné postižení (např. na vozíku). V tomto případě mohou ostatní svému kamarádovi pomoci s pohybem po muzeu a po městě. Nebo může zůstat na jednom místě jako „centrum“, kde se informace sbíhají, a hledat v online zdrojích, zatímco ostatní hledají v ulicích města.

Při realizaci této části programu jinde než v Terezíně ji lze velmi snadno upravit na aktuální podmínky daného města. Zdejší památky ale byly vybírány s ohledem na zajímavé části historie Terezína (zajatecký tábor na Kavalíru 4 nebo fotbal v době ghetta v Drážďanských/Žižkových kasárnách), nebo na bouřlivé proměny dané budovy. Příkladem budiž Wieserův dům postavený jako šlechtické sídlo a hotel, později ubytovna pro postižené požárem České Lípy, následně coby kasino a ubytování pro vysoké důstojníky, a nakonec v době ghetta sídlo českých četníků hlídajících hranice ghetta. Výběr budov v jiném městě by tedy měl sledovat podobně pohnuté osudy.

Foto: Účastníci programu při získávání informací v Muzeu Terezína (zdroj: TMZ)

3.5 Metodický blok č. 5 (Pevnostní nemocnice) – počet hodin: 3

Celý tento blok je koncipován jako zážitek procházet a objevovat starý a opuštěný dům a stopy historie, které se v něm dochovaly. Pro všechny účastníky je to nesmírný zážitek, protože jen zřídka se vám podaří prozkoumávat opuštěnou nemocnici. Proto i koncepce nespočívá jen ve výkladu, který zajišťuje pracovník muzea, ale také v prohledávání budovy.

Nemocnice je rozlehlou budovou. Je však dispozičně velmi přehledná, takže nehrozí, že by se tam někdo ztratil. Současně i přes svou opuštěnost je v dostatečně bezpečném technickém stavu, takže nehrozí pád předmětů, propadnutí se a podobně.

Přesto majitel nemovitosti (město Terezín) vyžaduje potvrzení od rodičů (pokud nejsou účastníci zletilí), že vstupují do budovy a jsou si vědomi, že není pravidelně udržovaná. V rámci prohlídky navíc každý účastník dostane zapůjčenou přilbu. Důrazně doporučujeme pevnou obuv a oblečení, u kterého nevadí ušpinění. Lodičky a bílé šaty opravdu nejsou na tuto prohlídku vhodné. Ovšem trocha diskomfortu je zde několikanásobně vyvážena jedinečným zážitkem.

Není nutné budovu procházet celou, což by po čase zřejmě vedlo ke značné nezábavnosti takové prohlídky. Trasa je vybraná s ohledem na zvolená témata. A vede jen částmi, které byly prověřeny jako zcela bezpečné. Výklad i jeho obsah je zajištěn pracovníky muzea. Na odpovídající literaturu a online zdroje nelze příliš odkázat, protože se zatím žádné práce osudy terezínské nemocnice nezabývaly.

Objekt není bezbariérový a jedná se tak o jediný tematický blok programu, který není možné absolvovat s tělesně handicapovanými účastníky (studenti se SVP).

To platí i v případě, že by se model programu přenášel na jiné místo v jiném městě. Ne vždy se podaří nalézt podobně opuštěný, historicky zajímavý, a přitom bezpečný objekt. Může to být starý kostel, továrna, pivovar. Zkrátka místo, kde kráčela (byť jen lokální) historie a kde si lze věci osahat a dotknout se jich. Vždy je však nezbytně nutné koncipovat trasu prohlídky tak, aby byla bezpečná. Tj. vynechat temné sklepy plné odpadků, půdní prostory, kde hrozí propadnutí o patro níže apod.

3.5.1 Téma č. 1 (Stavba nemocnice) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Tato část probíhá venku před budovou. Zde ještě není třeba mít na hlavě zapůjčené přilby.

Foto: Nádvoří a budova Vojenské nemocnice v Terezíně (zdroj: TMZ)

3.5.2 Téma č. 2 (Jak fungovala nemocnice) – časová dotace: 25 minut

1. hodina

Část programu probíhá formou výkladu průvodce a část je samostatné prohledávání budovy účastníky. My volíme prohledávání po určitých částech budovy – např. v jednom patře jednoho křídla. Pak jsou všichni účastníci neustále pod dozorem a je možné neustále reagovat na dotazy. Ty mohou být různé. Vyzkoušeno máme, že se účastníci často ptají na historii domu (na což průvodce odpoví zpravidla má), plány na jeho opravy v budoucnu (na což odpověď zpravidla nemá), ale nemocnice je hodně využívána filmovými štáby, takže není neobvyklé, když se hovor stočí na to, co se zde natáčelo.

Protože se zde již nacházíme v interiéru, je třeba, aby měli účastníci bezpečnostní přilby nasazené.

Foto: Účastníci prohlídky nemocnice s bezpečnostními přilbami (zdroj: TMZ)

3.5.3 Téma č. 3 (Půda) – časová dotace: 30 minut

1. hodina

V této části nejsou připraveny žádné obrazové materiály k historii. Zde je celý program zaměřený jen na prožitek průzkumu a odhalování prostoru půdy. Čas od času průvodce doplní nějaké informace. Objevovat je co. Půda je plná nápisů z doby minulých staletí, hned vedle jsou „odpadky“ z doby konce 19. století až po současnost. Na krovech jsou pozůstatky heraklitových obytných vestaveb z doby ghetta. Na vše si mohou účastníci s trochou opatrnosti sáhnout.

Foto: Půda tereziánské Vojenské nemocnice (zdroj: TMZ)

3.5.4 Téma č. 4 (Podkroví) – časová dotace: 25 minut

1. hodina

Na přechodí část navazuje prohlídka malého podkroví z doby židovského ghetta. Jde opět především o prožitek. V tom malinkatém prostoru, kde nyní účastníci stojí, bydlelo v jediné místnosti namačkáno několik rodin. Připravené předměty denní potřeby nalezené za heraklitovou přepážkou jsou němými svědky jejich osudů i doby, ačkoliv přesné lidské osudy neznáme.

Přitom je vše zaměřeno na prolínání času a vrstvení historických období. Nejde tedy primárně jen o to vyvolat v účastnících jednostranné vcítění se do osudů židovských vězňů. Vystavené předměty sahají daleko před události druhé světové války a všechny prošly rukama dnes dávno zmizelých lidí s vlastními osudy. Jde především o to, aby účastníci pochopili, že domy jsou jen kulisami historických událostí, které se mohou dramaticky proměňovat. Zde v nemocnici je to obzvláště patrné. Romantický nemocniční parčík plný stromů, květin a laviček v malebné době secese a počátku 20. století se za pár desetiletí změnil v zanedbané místo přeplněné nemocnými židovskými vězni bez základní zdravotní péče, kde se mnohdy odehrávaly ty nejtěžší osudy.

Foto: Historické relikty minulých staletí v podkroví (zdroj: TMZ)

3.5.5 Téma č. 5 (Gavrilo Princip) – časová dotace: 20 minut

1. hodina

Tato část má za úkol připomenout osudy Gavrila Principa. Pokud je studenti znají, může povídání probíhat spíše formou dialogu. Jinak je vždy v záloze průvodce, který příběh povypráví celý. Základem je opět propojení velkého příběhu první světové války s osudem jednotlivce, který navíc svůj život ukončil právě v místnosti, kde studenti stojí.

Metodickým cílem hodiny je na příkladu nejslavnějšího terezínského vězně přiblížit „velké“ dějiny první světové války, a to konkrétně specifická témata:

- vzniku první světové války;
- politického odporu slovanských národů proti habsburské monarchii;
- využití Terezína jako represivního zařízení pro věznění politických odpůrců monarchie.

Porozumění těmto tématům je vhodné ověřit v závěru hodiny (diskusí s instruktorem nebo diskusí s přizvaným hostem). Zároveň lze Principův příběh využít pro bližší vysvětlení funkčního rozdělení pevnosti Terezín během první světové války. V diskusi lze vhodně Principův příběh dát do kontextu s obecným tématem nacionalismu a jeho radikálních forem.

Foto: Interiér nemocnice (zdroj: TMZ)

3.6 Metodický blok č. 6 (Tajemství terezínských domů II) – počet hodin: 1

Následující text je totožný pro všechna témata uvedená v části 2.6 (Tematickém bloku č. 6). Blok je koncipován jako součást formativního hodnocení Tematického bloku č. 7, kdy studenti prokazují, zda si z dvoudenního tématu o Terezíně a jeho malé i velké historii něco odnesli, a zda se jim podařilo rozvinout klíčové kompetence.

V žádném případě se nejedná o testování/zkoušení znalostí. Není závazných ani oněch 10 minut prezentace, ani přesně daná struktura uvedená v bodě 2.4. Jde především o to, aby účastníci pochopili a byli schopni prezentovat, že Terezín neznamenal jen tranzitní tábor z doby druhé světové války. Toto vnímání je v české společnosti silně zakořeněné; pracovníci informačního centra Terezín již dokonce zaznamenali případ, kdy učitel svým žákům vyprávěl, že „Terezín založil Adolf Hitler, aby měl kam zavřít Židy.“ To je poněkud extrémní příklad, ale z praxe máme vyzkoušeno, že velký dojem na návštěvníky a studenty dělá už jen zjištění, že Terezín má mnohem delší a pestřejší historii. A seznámit je s ní a ukázat ji v širších souvislostech, je hlavním cílem tohoto vzdělávacího programu.

Samotné prezentace mohou přednášet společně všichni autoři nebo jen zvolený zástupce. To je variabilní podle okolností a schopností a dohody dané skupiny.

Aby byly prezentace co nejsnazší, neplánovali jsme žádný Powerpoint. Studenti s sebou často žádný počítač/tablet nemají. Nebo rozhodně nemají do každé skupiny. Optimální jsou obrázky u příloh k realizaci, které dostanou zalaminované. Ty se dají jednoduše přilepit na tabuli, přichytit magnetem nebo kolíčkem na šňůrku. Pro účely takové prezentace to plně postačuje.

3.7 Metodický blok č. 7 (Cesta k porozumění pevnosti) – počet hodin 4

3.7.1 Téma č. 1 (Represivní funkce Terezína během první světové války) – počet hodin: 1

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse a výkladu v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je demonstrovat na konkrétních příkladech způsoby využití terezínské pevnosti pro represivní opatření Rakousko-Uherska, a to jak vůči zajatcům nepřátelských armád, tak i civilistům a politickým odpůrcům.

Téma využití pevnosti pro účely represe a masových deportací do Terezína během první světové války navazuje zejména na téma č. 1 tematického bloku č. 3, které ověřuje znalosti účastníků o kontextu první světové války. Ve vyučovací hodině je však vhodné využít zkušeností a zážitků účastníků s konkrétními místy terezínské pevnosti vázícími se k dějinám první světové války, která navštívili v rámci tematických/metodických bloků č. 1, 2 a 5 (bohušovické nádraží, seřadiště, Gavrilo Princip atd.). V rámci vyučovací hodiny jsou tato „reálná“ místa doplněna virtuální prohlídkou zajateckých táborů v okolí pevnosti v 3D modelu Terezína.

Prostory Centra studií genocid Terezín (včetně stanice virtuální reality) jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Pro realizaci vyučovací hodiny je připravena prezentace s hlavními informacemi o tématu (viz Soubor metodických materiálů – [Prezentace k tematickému bloku 7](#)). Prezentace poskytuje strukturu výkladu a zahrnuje příklady masového násilí během první světové války na západní frontě, východní frontě a v Osmanské říši, informace k situaci válečných zajatců během první světové války a konkrétní opatření, která byla zavedena v Terezíně (zajatecké tábory pro válečné zajatce nepřátelských armád, deportace civilistů z východní fronty). Prezentace obsahuje i vizuální materiál (fotografie) k tématu

represí v Terezíně během první světové války. Účastníkům je určen obsah [Průvodce vzdělávacím programem – část 3, Terezín a dějiny 20. století do roku 1945](#), který obsahuje nejdůležitější informace k tématu.

Pro doplnění znalostí je na začátku nebo kdykoli během hodiny možné promítnout tematické video k dějinám první světové války v Terezíně ze vzdělávacího programu Terezín v kontextu evropských dějin I (viz Soubor nepovinných příloh, tematická videa k programu, [První světová válka](#)).

Naplnění cílů hodiny je ověřeno závěrečnou krátkou diskusí k tématu první světové války v Terezíně. Účastníci by měli být schopni zasadit konkrétní události a represivní opatření uplatňovaná během první světové války v Terezíně do kontextu obecných dějin let 1914 – 1918, ilustrovat svá tvrzení příklady z terezínské pevnosti a kriticky zodpovědět následující otázky:

- V čem konkrétně a proč (za jakým účelem) se změnila funkce terezínské pevnosti během první světové války proti předchozímu období? Jaké (různé) funkce plnila terezínská pevnost z hlediska válečných potřeb tzv. ústředních mocností?
- Proč byli během první světové války v Evropě perzekvováni a deportováni civilisté? Jak a kdo pro tyto účely využil terezínský pevnostní komplex?
- Proč se během první světové války z Terezína stalo pestré multikulturní prostředí (jazykově, kulturně, nábožensky)?

Cílem diskuse není pouhé ověření nově získaných znalostí, ale především zjištění, do jaké míry jsou účastníci schopni o problematice kriticky přemýšlet, porozumět diskutovaným otázkám v širším kontextu (ověření cílů vzdělávacího programu) a své názory a myšlenky formulovat a prezentovat (klíčová kompetence „Smysl pro iniciativu a podnikavost“). Odpovědi a názory účastníků jsou zapisovány na flipchart. Instruktorka tak diskusí získá představu o tom, kde se jednotliví účastníci programu nacházejí v tzv. procesu porozumění.

V případě, že účastníci již absolvovali vzdělávací program č. 1 (Terezín v kontextu dějin I), je možné přejít k formativnímu hodnocení a diskusí o proměně terezínské pevnosti a její funkce v kontextu obecných událostí první světové války (represe na západní, východní a osmansko-turecké frontě).

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)
- Vladimír FILIP, *1. světová válka*, Brno 2014.
- Robert KVAČEK, *První světová válka a česká otázka*, Praha – Kroměříž 2003.
- Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a Velká válka 1914-1918*, Praha 2014. Robert KVAČEK, *První světová válka a česká otázka*, Praha – Kroměříž 2003.
- Ian WESTWELL, *První světová válka. Den po dni*, Praha 2013.

Nově zrekonstruovaný a pro vzdělávací účely plně vybavený Wieserův dům v Hlavní pevnosti v Terezíně, kde probíhá realizace tematického bloku č. 7 vzdělávacího programu Terezín v kontextu evropských dějin II, foto Výzkumné centrum archeologie zla

3.7.2 Téma č. 2 (Zločin genocidy a genocidní politika nacistického Německa) – počet hodin: 1

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse a výkladu v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je účastníkům vysvětlit obecné mechanismy genocidního jednání a představit základní definice a rámec genocidní politiky Německa vůči židovskému a romskému obyvatelstvu Evropy během druhé světové války.

Téma genocidního jednání a politiky nacistického Německa navazuje na tematický/metodický blok č. 3 (téma č. 3, druhá světová válka). Vyučovací hodina tak stručně shrnuje hlavní postup genocidní politiky Německa na pozadí druhé světové války.

Prostory Centra studií genocid Terezín (včetně stanice virtuální reality) jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Pro realizaci vyučovací hodiny je připravena prezentace s hlavními informacemi o tématu (viz Soubor metodických materiálů – [Prezentace k tematickému bloku 7](#)). Prezentace poskytuje strukturu výkladu, která začíná srozumitelným výkladem definice pojmu genocidy, dále pojednává o zařazení zločinu genocidy do mezinárodního práva a představuje autora tohoto pojmu. Stěžejní částí hodiny je představení základních mechanismů a fází genocidního jednání (identifikace, deportace, segregace, vyhlazení, popírání). Toto téma je vhodné vyložit prostřednictvím flipchartu a k jednotlivým záznamům se vrátet v dalším průběhu tematického bloku. Fáze postupující genocidy sice mohou působit na účastníky schematicky, ale je důležité vysvětlit, že definice fází postupu genocidního jednání vychází právě z analýzy nacistické likvidace židovských a romských obyvatel Evropy. Zločin genocidy a jeho sociálně-psychologické aspekty jsou popsány v materiálu [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)

(viz Soubor materiálů k realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3). V ideálním případě by se s příslušnou kapitolou měli účastníci seznámit ještě před zahájením vzdělávacího programu. Tato problematika patří vůbec k nejnáročnějším částem vzdělávacího programu (jedná se více méně o vědecký popis jevu genocidy) a proto je potřebné zodpovědět dotazy účastníků.

Vyučovací hodina se zaměřuje zejména na diskusi o teoretických předpokladech analýzy masového násilí a konkrétním postupu genocidní politiky nacistického Německa během druhé světové války. Řada důležitých informací a obrazového materiálu se nalézají v prezentaci. V rámci hodiny je možné pracovat i s digitálním a fyzickým modelem vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka, na kterém lze vysvětlit děsivou „praxi“ masové likvidace. Ukázka a využití digitalizovaného a fyzického modelu vyhlazovacího tábora v Osvětimi-Březince je možná pouze v případě uskutečnění vzdělávacího programu v Centru studií genocid Terezín.

Pomocí uvedených metod by žáci měli získat základní povědomí o postupných fázích genocidy (deportace, ghettoizace, segregace a vyhlazení), postupu genocidní politiky nacistického Německa během druhé světové války a hrůzném rozměru masového vraždění (na příkladu tábora v Osvětimi-Březince).

Formativní hodnocení je společné s tématem č. 3 a je proto provedeno až na konci následujícího tématu.

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)
- Stéphane BRUCHFELD – Paul A. LEVINE, *Tell Ye Your Children: A book about the Holocaust in Europe 1933-1945*, Stockholm 2012.
- David CESARANI, *Final Solution: The Fate of the Jews 1933–1949*, London 2016.
- Adam JONES, *Genocide: A Comprehensive Introduction*, New York 2017.
- Jacques SEMELIN, *Purify and Destroy*, London 2013.
- Timothy SNYDER, *Krvavé země; Evropa mezi Hitlerem a Stalinem*, Praha a Litomyšl 2013.
- Erwin STAUB, *The Roots of Evil: The origins of Genocide and Other Group Violence*, Cambridge 1989.
- James WALLER, *Becoming Evil: How Ordinary People: How Ordinary People Commit Genocide and Mass Killing*, Oxford 2002.

Vyučovací hodina podporuje zejména klíčovou kompetenci „schopnost učit se“ – tím, že hodina přibližuje učivo (genocidní politiku nacistického Německa) jinými formami než pouze formální výukou (diskuse nad znalostmi a vnímáním problematiky ze strany účastníků, prohlídkou modelu vyhlazovacího tábora).

Výklad u fyzického modelu vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka v prostorách Centra studií genocid Terezín, foto Výzkumné centrum archeologie zla

3.7.3 Téma č. 3 (Ghetto Terezín v nacistické genocidní politice) – počet hodin: 1

1. hodina

Vyučovací hodina probíhá formou diskuse a výkladu v prostorách Centra studií genocid Terezín a jejím cílem je porozumění roli a funkci terezínského ghetta v návaznosti na představení základního rámce genocidní politiky nacistického Německa během druhé světové války (předchází téma č. 2).

Téma vysvětlení okolností vzniku ghetta a tranzitního tábora v Hlavní pevnosti Terezín a specifických funkcí tohoto represivního zařízení v genocidní politice nacistického Německa navazuje zejména na téma č. 3 tematického bloku č. 3 a již zmíněné téma č. 2. tematického bloku č. 7. Formativní hodnocení v závěru hodiny je společné i pro téma č. 2 věnované zločinu genocidy a genocidní politice nacistického Německa. Ve vyučovací hodině by se však měly uplatnit postřehy a zkušenosti účastníků s konkrétními místy terezínské pevnosti vážícími se k dějinám druhé světové války, která navštívili v rámci tematických/metodických bloků č. 1, 2 a 5 (bohušovické nádraží, Vojenská nemocnice atd.).

V rámci vyučovací hodiny jsou tato „reálná“ místa doplněna virtuální prohlídkou 3D modelu Terezína, zejména animace transportu v prostoru ghetta (na dnes již zrušené železniční „vlečce“, jejíž pozůstatky účastníci navštívili v rámci tematického/metodického bloku č. 1). Prohlídka 3D modelu ghetta ve virtuální realitě je možná pouze v případě realizace vzdělávacího programu v Centru studií genocid Terezín. Pro realizaci na jiných místech jsou k dispozici [snímky z modelu Terezína](#).

Prostory Centra studií genocid Terezín (včetně stanice virtuální reality) jsou kompletně bezbariérové a umožňují tedy i případnou účast handicapovaných účastníků.

Jednotlivé funkce ghetta a zařazení Terezína do zrušného systému nacistické genocidní politiky jsou představeny v prezentaci s hlavními informacemi o tématu (viz Soubor metodických materiálů – [Prezentace k tematickému bloku č. 7](#)). Prezentace poskytuje strukturu výkladu a faktické informace o fungování ghetta a tranzitního tábora a jeho obětech. Popis funkcí a příkladů z dějin ghetta je účastníkům i pedagogům k dispozici v materiálu [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#) (viz Soubor materiálů k realizaci programu, Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3).

Pro ilustraci (ukázkou) propagandistických záběrů z Terezína je možné kdykoli během hodiny promítnout tematické video ze vzdělávacího programu Terezín v kontextu dějin I (viz Soubor nepovinných příloh, tematická videa k programu, [Druhá světová válka](#)).

Naplnění cílů hodiny a zároveň vyučovací hodiny tématu č. 2 (spojené formativní hodnocení) je ověřeno závěrečnou krátkou diskusí k tématu funkce terezínského ghetta v kontextu genocidní politiky nacistického Německa. Účastníci by měli být schopni zasadit roli tranzitního tábora do obecného kontextu postupu genocidy Židů v Evropě během druhé světové války, ilustrovat svá tvrzení příklady z terezínské pevnosti a kriticky zodpovědět následující otázky:

- Proč se Židé a Romové stali hlavními tzv. nečlenskými skupinami v ideologii nacistického Německa?
- Jaké byly (pravděpodobné) hlavní důvody výběru Terezína pro funkci tranzitního tábora a jak funkce terezínského represivního komplexu navazovaly na jednotlivé fáze nacistické genocidní politiky?
- Proč se nacisté snažili již v průběhu války zakrývat zločiny spáchané vůči židovskému obyvatelstvu na okupovaných územích Evropy a jakou roli v tom hrálo terezínské ghetto?

Pro realizátory a pedagogy doporučujeme následující literaturu:

- [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)
- Vojtěch BLODIG – Miroslava LANGHAMEROVÁ – Jan VAJSKEBR, *Malá pevnost Terezín 1940-1945*, Praha 2009.
- Stéphane BRUCHFELD – Paul A. LEVINE, *Tell Ye Your Children: A book about the Holocaust in Europe 1933-1945*, Stockholm 2012.
- David CESARANI, *Final Solution: The Fate of the Jews 1933–1949*, London 2016.
- Adam DRDA, *Zvláštní zacházení*, Praha 2014.
- Anna HÁJKOVÁ, *Poslední ghetto: Všední život v Terezíně*, Praha 2021.

Fotografická výstava „Přeživší“ na nádvoří Dělostřeleckých kasáren u divadelního vagonu Vlaku Lustig v Terezíně, foto Výzkumné centrum archeologie zla

3.7.4 Téma č. 4 (Závěrečné zhodnocení) – počet hodin: 1

Závěrečné téma je určeno k diskusi a skupinové práci k tématu porozumění proměnám funkce Terezína v 18. – 20. století, resp. od založení a vybudování pevnosti do konce roku 1945. Cílem tématu je ověřit, zda a do jaké míry vzdělávací program naplnil své cíle (prezentovat na příkladu proměňující se funkce terezínské pevnosti historický vývoj Evropy 18. – 20. století). Závěrečné téma dále prostřednictvím formativního hodnocení ověřuje, zda a do jaké míry vzdělávací program podnítl zájem účastníků o dějiny 18. – 20. století a přispěl k získání nových znalostí.

1. hodina

Vyučovací hodina je určena závěrečné diskusi, skupinové práci a reflexi účastníků vzdělávacího programu Terezín v kontextu evropských dějin II. Hodina shrnuje podněty, znalosti a myšlenky účastníků, kteří během dvou dnů absolvovali náročný program jak po stránce zpracování celé řady informací a souvislostí, tak i po stránce fyzické (prohlídky pevnostního města). Pilotáže programu ukázaly, že nedostatečná fyzická kondice účastníků je paradoxně největší překážkou (komplikací) v realizaci programu. Nicméně závěrečné hodnocení uzavírá tematický blok č. 7, který jako celek (4 vyučovací hodiny) probíhá v prostorách Centra studií genocid Terezín (tj. na jednom místě). Účastníci by tak měli být dostatečně „odpočatí“ po poměrně náročných toulkách po terezínských zákoutích.

V úvodu hodiny je účastníkům potřeba sdělit, co je cílem závěrečného hodnocení, a sice skupinová diskuse, na jejímž základě účastníci zjistí, zda vzdělávací program naplnil jejich očekávání. Ta mohou být velmi odlišná. Možnosti zjišťování tzv. předporozumění i znalostních předpokladů se v rámci pilotáže programu ukázaly jako nízké. Testování znalostí spíše účastníky zatěžuje a vytváří zbytečnou bariéru mezi nimi a lektory programu. V obecné rovině také platí, že většina účastníků terezínskou pevnost nikdy nenavštívila a většina témat (včetně těch, která by měla být součástí formálního vzdělávání) jsou pro žáky středních škol zcela nová. Je to tedy až závěrečné formativní hodnocení programu, které ukazuje postoje účastníků k probíraným tématům.

Pro závěrečné hodnocení je zvolena metoda skupinové diskuse a prezentace. Účastníci jsou rozděleni do skupinek a je jim zadán úkol připravit si společnou prezentaci (verbálně nebo s možností použití flipchartu, případně lze zapojit i jiné aktivizační metody včetně uměleckého ztvárnění) na zadané téma, resp. otázku. Témata (otázky) se váží k zhodnocení znalostí z předchozích tematických bloků a jejich porozumění ze strany účastníků vzdělávacího programu. Cílem je ověřit, do jaké míry účastníci porozuměli probíraným tématům, tedy historii Terezína v první polovině 20. století v kontrastu s původním účelem terezínské pevnosti z přelomu 18. a 19. století a následném využití pro vojenské účely. Skupinu účastníků je vhodné rozdělit do max. 5 skupinek (v závislosti na počtu účastníků), přičemž úkolem každé z nich je prezentovat odpověď na zadanou otázku. Lektori, pedagogové a ostatní účastníci kladou doplňující otázky. Závěrečná témata a otázky odpovídají cílům programu a mají vazbu k jeho hlavnímu obsahovému částem:

- Proměna světa konce 18. století (osvícenství) v tzv. moderní společnost 20. století na příkladu vývoje terezínské pevnosti
- Civilisté v terezínské pevnosti od 18. do 20. století (srovnání v jednotlivých dějinných epochách)
- Historické změny ve funkci (využití) vybraných objektů a částí terezínské pevnosti
- „Druhý život“ terezínské pevnosti: jak vnímal svět Terezín v různých obdobích své existence až po současnost
- Význam Terezína pro prevenci a výuku o dějinách masového a genocidního násilí pro budoucnost

Cílem závěrečné hodiny je prostřednictvím práce ve skupinkách a následné společné diskuse zjistit, do jaké míry účastníci vnímají, zda vzdělávací program naplnil jejich očekávání. Vzájemné hodnocení

výstupů práce ve skupinkách umožní účastníkům získat zpětnou vazbu od svých vrstevníků, kteří do programu vstupovali s více méně stejnou úrovní znalostí a pochopení. Instruktor nebo pedagog by se v závěrečné hodině měl soustředit na sebehodnocení účastníků a jejich vnímání, do jaké míry probíranému tématu – dějinám Terezie v kontextu 18. – 20. století – porozuměli.

V otázkách, které je možné klást verbálně či formou dotazníku, je vhodné se zaměřit především na otázky týkající se novosti prezentovaných informací a získaných znalostí – tak, aby byla ověřena přidaná hodnota vzdělávacího programu založeného na kombinaci formálního a neformálního vzdělávání. V závěru je účelné v krátké diskusi dát účastníkům prostor k hodnocení samotného programu, jeho struktury a průběhu. Stejně tak by měl být dán prostor pro sebehodnocení.

Pro účinnost, a především praktický průběh vzdělávacího programu, je ideální, pokud skupina účastníků v rámci dvoudenního programu absolvuje i večerní kulturní program v rámci prvního dne. Neformální setkání instruktorů, pedagogů a účastníků např. při divadelním představení, hudebním vystoupení nebo promítání filmu může být příležitostí ke sdělení pocitů a způsobů vnitřního zpracování témat vzdělávacího programu. Neformální setkání je zároveň možností doplnit obsahově náročný program k historii pevnosti diskusí o přesahu minulosti do současného světa a jeho budoucnosti.

V rámci metodického (tematického) bloku č. 7 jsou v účastnících rozvíjeny zejména klíčové kompetence komunikace v mateřském jazyce (program a praktická výuka probíhají výhradně v českém jazyce), schopnost práce s digitálními technologiemi (během programu je využíván digitální model Terezie, se kterým žáci aktivně pracují), schopnost učit se (program podporuje učení prostřednictvím interaktivní a skupinové diskuse, která zvyšuje schopnost zapamatovat si učivo déle, než tomu bývá u výhradně formální výuky), sociální a občanské schopnosti (účastníci se seznamují se společenskými, kulturními a historickými tématy), kulturní povědomí a vyjádření (účastníci se seznamují s historií a kulturou Terezie). V tematickém bloku č. 7 se účastníci především dozvědí podrobnosti a souvislosti o historických událostech genocidního násilí a nenávistných politik. Současně účastníci získají kompetence rozlišovat a uvědomit si, k jakým katastrofálním důsledkům může vést nenávistná politika založená na rasismu.

Informace ke vzdělávacímu programu jsou účastníkům i pedagogům k dispozici v průvodcích programu (viz Soubor materiálů k realizaci programu, [Průvodce vzdělávacím programem – část 1](#) a [Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)

Literatura, odkazy a zdroje shrnující celý vzdělávací program je uvedena v Souboru metodických materiálů, konkrétně příloze [Literatura, odkazy, zdroje](#).

4 Příloha č. 1 – Soubor materiálů pro realizaci programu

- 1 Přílohy k realizaci tematického bloku č. 1
 - [1.1 Plán cesty](#)
 - [1.2 Pevnostní nádraží](#)
 - [1.3 Velká válka](#)
 - [1.4 Židovské transporty](#)
- 2 Přílohy k realizaci tematického bloku č. 2
 - [2.1 Průvodce vzdělávacím programem – část 1](#)
- 3 Přílohy k realizaci tematického bloku č. 3
 - [3.1 Průvodce vzdělávacím programem – část 3](#)
- 4 Přílohy k realizaci tematického bloku č. 4 a 6
 - [4.1 Velká pěchotní kasárna](#)
 - [4.2 Wieserův dům](#)
 - [4.3 Náměstí](#)
 - [4.4 Důstojnický pavilon](#)
 - [4.5 Kavalír 4](#)
- 5 Přílohy k realizaci tematického bloku č. 5
 - [5.1 Stavba nemocnice](#)
 - [5.2 Jak fungovala nemocnice](#)
 - [5.3 Gavrilův Princip](#)
- 6 [Snímky digitalizovaného modelu Terezína](#)

5 Příloha č. 2 – Soubor metodických materiálů

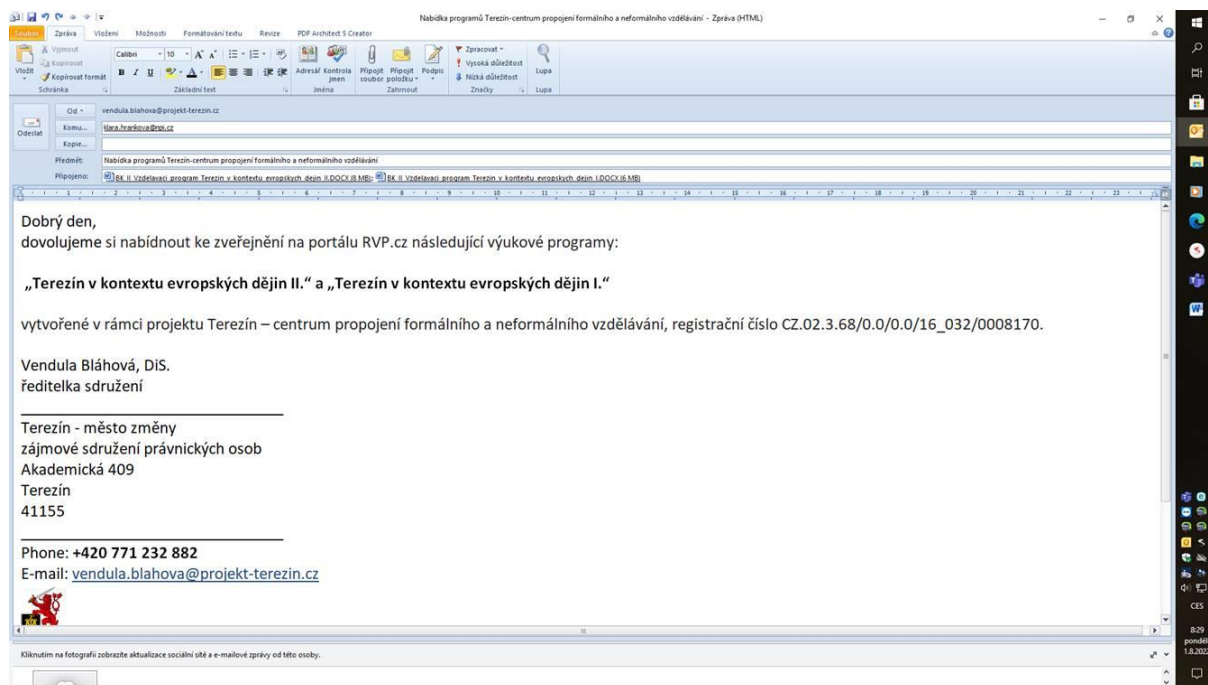
- 1 [Prezentace k tematickému bloku č. 3](#)
- 2 [Prezentace k tematickému bloku č. 7](#)
- 3 [Literatura, odkazy a zdroje](#)

6 Příloha č. 3 – Závěrečná zpráva o ověření programu v praxi

7 Příloha č. 4 - Odborné a didaktické posudky programu

8 Příloha č. 5 - Doklad o provedení nabídky ke zveřejnění programu

9 Nepovinné přílohy

9.1 Tematická videa k programu

